

Filozofski život

6. Studentski filozofski simpozij **Filozofija u književnosti**

Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta u Osijeku, Udruga studenata filozofije »logOS« i Hrvatsko filozofsko društvo organizirali su 5. i 6. svibnja 2016. godine 6. *Studentski filozofski simpozij*. Njegova tema bila je »Filozofija u književnosti«. Povodom održavanja simpozija osječki Filozofski fakultet objavio je i knjižicu sažetaka, koju je uredio Demian Papo, asistent na osječkom Odsjeku za filozofiju. Knjižica sadrži uvodni tekst »Kratak prikaz odnosa filozofije i književnosti: uz temu simpozija »Filozofija u književnosti« (str. 9–18), koji je napisala osječka studentica Marijana Josipović, zatim program simpozija (str. 23–26), potom 28 sažetaka izlaganja (str. 29–67), pa nagrađeni srednjoškolski esej »Filozofska književnost: novi pogled na čovjeka« (str. 71–72), koji je napisao Matko Guštin, učenik četvrtog razreda osječke Ekonomске i upravne škole, te adresar izlagača (str. 75–79).

Simpozij je okupio 28 studentica i studenata sa šest sveučilišta iz Republike Hrvatske i Republike Srbije te pozvanu predavačicu Željku Metesi Deronjić s Instituta za filozofiju.

Dakle, a što se može doznati i iz uvodnog teksta Marijane Josipović, tema studentskog simpozija počivala je na »neraskidivoj povezanosti filozofije i književnosti.« U tom tekstu Josipović je zato ukazala na odnos filozofije i književnosti u grčkom i rimskom razdoblju antičke filozofije, a onda i u razdoblju srednjovjekovne filozofije, prosvjetiteljstva i u razdoblju moderne. Pritom je ponudila kratak prikaz međusobnih utjecaja filozofije i književnosti u spisima Platona, Aristotela, Cicerona, Seneka, Augustina, Tome Akvinskog, Voltairea, Rousseaua, Schopenhauera i Nietzschea.

Simpozij je otvoren pozdravnim riječima organizatorā i pokroviteljā. Prisutne je najprije pozdravio Demian Papo, koordinator simpozija i predsjednik Programskog odbora, a potom predstavnici Udruge studenata filo-

zofije »logOS« i Osječko-baranjske županije. Nakon pozdravnih riječi koje je prisutnima uputio Davor Balić, voditelj Odsjeka za filozofiju na osječkom Filozofskom fakultetu, prisutne je pozdravila Marija Omazić, prodekanica za znanost i međunarodnu suradnju osječkog Filozofskog fakulteta, koja je i otvorila simpozij.

Prvu sesiju započeo je Hrvoje Potlimbrzović (Osijek) izlaganjem »Filozofska sastavnica u noveli *Sloboda* Janka Polića Kamova«. U njemu su izdvojeni Kamovljevi stavovi koji sadrže filozofska obilježja, poput onih o, primjerice, slobodi, društvenim konvencijama, ateizmu i hedonizmu. Uslijedilo je izlaganje Brune Dronjića (Osijek) pod naslovom »Podudarnost motiva u romanu *Isušena kaljuža* Janka Polića Kamova s *artističkom metafizikom* Friedricha Nietzschea«. Dronjić se u izlaganju usmjerio na Nietzscheovu *artističku metafiziku* te na njegovo razumijevanje nihilizma, perspektivizma i dekadencije. Iz izlaganja smo doznali da je Kamov u *Isušenoj kaljuži* spomenuo sva ta tri pojma, dok je *artističku metafiziku* implicirao. Tumačenje Nietzscheove filozofske misli poduhvatila se i Lana Lončar (Osijek) u izlaganju »Nietzscheovo vječno vraćanje jednakog u Kunderinu romanu *Nepodnošljiva lakoća postojanja*«. U njemu je Nietzscheova misao o *vječnom vraćanju jednakog* uspoređena s Kunderinim promišljanjima o životnim tegobama. Prema studentičinim spoznajama, Kundera je u romanu *Nepodnošljiva lakoća postojanja* preuzeo tu Nietzscheovu misao i primijenio je u odnosima između glavnih likova: Tereze i Tomaša. Sesiju je zaključila Zrinka Marijanović (Osijek) izlaganjem »Filozofija marksizma kao apsurd u Kunderinu romanu *Šala*«. Iznijela je brojne poveznice između apsurdā i marksizma u tome romanu, zaključivši da je Kundera u *Šali* filozofiju marksizma sagledavao kao usmjerenje koje obiluje apsurdnim obilježjima.

Druga sesija započela je izlaganjem »Etički aspekti dramske književnosti Alberta Camusa«, koje je održao Josip Guć (Split). Zasnivao ga je na Camusovu »ciklusu apsurdā«, u

koji spadaju drame *Kaligula* i *Nesporazum*, zatim na »ciklusu pobune«, u koji spadaju drame *Opsadno stanje* i *Pravednici*, te na Camusovu djelu *Pobunjeni čovjek*. Guć je istaknuo da je Camus tematizirao svijet koji je lišen smisla te se zalagao za izgrađivanje vrijednosti i smisla, a zato da se pobuna ne bi vratila u apsurd zbog kojeg je i izbila. Potom je uslijedilo izlaganje koje je održalo dvojice studenata iz Niša: Nevena Nikolić i Nemanja Đorđević. Naslov njihova izlaganja bio je »Estetsko u filozofskom i filozofsko u književnom tekstu Žan-Pol Sartra iz perspektive filozofije i psihologije umjetnosti«. Nikolić i Đorđević su Sartreovu književnom djelu *Mučnina* i filozofskom djelu *Biće i ništa* pristupili iz perspektive filozofije i psihologije umjetnosti te iz perspektive književnosti, kao mogućeg nosioca filozofske vrijednosti. Zatim je nastupila Anja Cmiljanović (Novi Sad) izlaganjem »Filozofija apsurdna antijunaka Dostojevskog«. U njemu je razmotrila čovjekovu spremnost da postane »čovjekobog«. Najprije je naglasila da je u djelima Dostojevskog središnja tema bio čovjek, nakon čega je priopćila da je u tim djelima nerijetko zastupljena filozofija apsurdna, koju je potom uspořádila s onim što je Kant odredio kao *Ding an sich*. Sesija je završila izlaganjem »Filozofska sastavnica u romanu *Bijeg* Milutina Cihlara Nehajeva«, koje je održala Marijana Josipović (Osijek). Filozofske sastavnice pronašla je u Nehajevu poimanju svijeta, propitivanju smisla života, te motivima straha i smrti, pri čemu je zaključila da je na promjenu u poimanju svijeta Đure Andrijaševića, glavnog protagonista romana, utjecala okolina.

Nakon završetka druge sesije, organizatori su predstavili nagrađeni srednjoškolski esej. Riječ je, ponavljam, bila o eseu »Filozofska književnost: novi pogled na čovjeka«, koji je napisao i izložio Matko Guštin, učenik četvrtog razreda osječke Ekonomske i upravne škole.

Prvo izlaganje u trećoj sesiji bilo je naslovljeno »Uzdizanje umjetnosti iznad sebe same: Goetheov *Faust* i Hegelovo poimanje ideala ljepote«, a održala ga je Ivana Majksner (Osijek). Istaknula je da Goetheov *Faust* obilježava romantičarska forma umjetnosti te uzvišenost, što je Hegel i odredio kao ideal ljepote. Potom je izlagala Mirjana Crnković (Osijek). Naslov njezina izlaganja bio je »Usporedba Hegelova učenja o subjektu i razumijevanje čovjeka u pripovijetci *Enciklopedija mrtvih* Danila Kiša«. U njemu je obradila razumijevanje čovjeka kao subjekta u Kiševoj *Enciklopediji mrtvih* te uspořádila razumijevanje utjecaja izvanjskih stvari na izgradnju subjekta u toj Kiševoj pripovijetci i u Hegelovu opusu.

Četvrta sesija započela je izlaganjem Barbare Kalauz (Osijek) naslovljenim »Pjesnik u

oskudno vrijeme«. U njemu su uspoređeni stavovi Martina Heideggera o razdoblju *svjetske noći* s pjesništvom Rainera Marie Rilkea. Prema studentičinim spoznajama, za Rilkea je pjesništvo bilo stvar mišljenja, dok je za Heideggera biti pjesnikom u oskudno vrijeme značilo biti na tragu odbjeglih bogova. O Heideggeru je govorio i Miloš Miladinov (Novi Sad) u izlaganju »Dijalog mišljenja i pevanja u Hajdegerovoj poznoj filozofiji«. U izlaganju je fenomen jezika određen kao jedna od nosivih Heideggerovih tema, čak štoviše, određen je kao Heideggerova »kuća bivstvovanja«. Osim toga, od Miladinova smo doznali da su mišljenje i pjevanje za Heideggera imali isti »intencionalni predmet«, ali koji zahvaćaju na različit način, zbog čega između njih i može doći do produktivnog dijaloga.

U petoj sesiji prva je nastupila Renata Džaja (Osijek). Naslov izlaganja bio je »Krlježina *Baraka Pet Be* kao borba za smrt«. Od Džaje smo doznali da se brojna djela iz književnosti mogu sagledati iz perspektive filozofije egzistencije jer se bave pitanjima o smislu i besmislu života, kao i o slobodi, otuđenju te bijegu od stvarnosti. Prema njezinu mišljenju, na takav način moguće je sagledati i Krlježinu novelu *Baraka Pet Be*. Nju obilježava bačenošću čovjeka u određene životne okolnosti i pitanje o smislu života. U svojem izlaganju Džaja se usmjerila na zastupljenost filozofske sastavnice u promišljanjima i postupcima studenta Vidovića, glavnog protagonista *Barake Pet Be*. Krlježa je bio zastupljen i u izlaganju Ane Križić (Split). Ono je bilo naslovljeno »Elementi Heideggerove filozofije u romanu *Na rubu pameti* Miroslava Krlježa«. Križić je podsjetila da je Krlježa roman napisao u prvom licu jednine, u čemu je prepoznala povratak na Heideggerovo »ja« ili tubitak. No ukazala je i na neke druge podudarnosti između Heideggera i Krlježe: na promišljanja o jeziku, na utjecaj fenomenologije u stvaranju likova i na sličnosti razumijevanja odnosa života i smrti.

Nakon pete sesije uslijedilo je predstavljanje prvog broja *Biltena studentskih radova iz filozofije*, koji je bio posvećen estetici. Predstavili su ga Davor Balić, voditelj Odsjeka za filozofiju, Bruno Dronjić, predsjednik Udruge studenata filozofije »logOS« i Boško Pešić, glavni i odgovorni urednik *Biltena*.

Drugi dan simpozija započeo je sesijom u kojoj je prvo izlaganje imala Nikolina Mijatović (Osijek). Naslov njezina izlaganja bio je »Određenje rodnog identiteta u djelu *Kako ga je priroda stvorila* Johna Colapinta«. Mijatović je uputila na to da se radnja Colapintova djela odnosi na kanadsku obitelj koja je, a zbog nezgode pri obrezivanju, odlučila promijeniti spol svojem sinu. Uz to, Colapinto-

ve stavove o rodu kao biološkom konstruktumu usporedila je sa stavovima Judith Butler o rodu kao društvenom konstruktumu. Uslijedilo je izlaganje »Književnost u svrhu manifesta filozofije«, koje je održao Antonio Juračić. (Zadar). Student je najprije pojasnio obilježja hibridnog teksta: to je tekst koji teži idealu umijeća lijepog pisanja te istodobno nudi filozofsku problematiku koju je nužno analizirati. Potom je naglasio da postoji i funkcionalan tekst te slojevitiji tekst, koji može biti podložan pogrešnim interpretacijama. Potom je nastupio Ivo Alebić (Zagreb) s izlaganjem »Filozofija u djelu *Slika Doriana Gray*«. U njemu je pokazao da likovi Doriana Grayja i lorda Henryja Wottona u sebi sadrže ničeanske, posebice dionizijske aspekte. Osim toga, istaknuo je da su ti aspekti nagonski ustanak protiv morala, nagon kao zaštitnik života, artističko, antikulturalno i besramno. Izlaganje je zaključio tvrdnjom da je Grayjev život autodestruktivan.

Sljedeća sesija započela je izlaganjem »Marulićeva filozofija odgoja u *Juditi* i *Davidijadi*«, koje je održala Valentina Perišić (Split). Ona je ukazala na odgojne postavke koje je iščitala u Marulićevoj *Juditi* i *Davidijadi*. Zaključila je da je Marulić u tim dvama epovima filozofiju odgoja promišljao kao disciplinu koja se zasniva na učenju kao primjerima, a da je odgoj razumijevao kao proces koji se zasniva na etičkim odredbama. Uslijedilo je izlaganje Marije Dejanović (Zagreb) pod naslovom »Dijalektika misli i opiranje linearnosti u poemi *Bacanje kocke nikad neće ukinuti slučaj Stéphane Mallarmé*«. U njemu je izvijestila da je Mallarmé hermetičnim pjesničkim jezikom sugestije dočarao odnos pojave (bacanja kocke) i principa pojavljivanja te pojave (Slučaj). Sljedeće izlaganje održao je Fran Radonić Mayr (Zagreb). Naslovio ga je »Borgesova filozofija«. U njemu je izložio obilježja filozofske misli koja je utjecala na Borgesa i kojom je Borges gradio, a onda i kritizirao ideju vremena, te stvorio teorijsku podlogu postmodernizma kao skeptičnog brata modernizmu. Osim toga, objasnio je i filozofske pojmove u Borgesovu opusu: vrijeme, vječnost, istinu, bitak, biće i svijest.

Potom je uslijedilo pozvano predavanje »Filozofija u pjesništvu Pavla Vuk-Pavlovića«, koje je održala Željka Metesi Deronjić (Zagreb). Iz predavanja se moglo doznati da je u Vuk-Pavlovićevo pjesništvo zastupljena spoznajna teorija, filozofija odgoja, estetika, etika, religija, politika, kultura i povijest. Vuk-Pavlovićeva filozofska misao obrađena je u njegovim pjesničkim zbirka *Zov* i *Razvaline* te u zbirci aforizama *Usplahireni stihovi*. Metesi Deronjić je objasnila da u pjesničkim zbirka prevladavaju tmurni tonovi, dok je u zbirci aforizama analiziran niz tema koje su

aktualne i danas. Te teme pripadaju područjima politike, mudrosti, gluposti, dobra, zla, taštine, ljubavi, ljepote, zlobe i mržnje.

Sljedeću sesiju otvorio je Marko Sičanica (Osijek) s izlaganjem »Usporedba Spinozina nauka o strastima u trećoj knjizi *Etike* i Matoševе pjesme *Samotna ljubav*«. U njemu je uspoređen način kojim je Matoš prikazao strasti s načinom kojim je o strastima pisao Spinoza. Uz to, Sičanica je povezao i Spinozinu sintagmu *kolebanje duše* s patnjom Matoševa lirskog subjekta zbog ljubavi i nemogućnosti suočavanja s gubitkom ljubavi. Izlaganje je potom održala Katarina Žaper (Osijek). Naslovila ga je »Etička komponenta u dnevničkim zapisima Dragojle Jarnević«. Studentica je objasnila da je Jarnević bila samosvjesna osoba ispred svojeg vremena, iako je živjela u 19. stoljeću. Izlaganje je održala i Martina Ivanko (Osijek), a pod naslovom »Etička i politička dimenzija obitelji Corleone u romanu *Kum* Marija Puza«. U njemu je priopćila da je Puzo vjerno prikazao politički utjecaj mafije u prvoj polovici 20. stoljeća, kao i etički kodeks koji je mafija donijela sa Sicilije. Pri obradi etičke i političke dimenzije *Kuma*, Ivanko se pozvala na Aristotelovu *Nikomahovu etiku*, dok se pri obradi odgojne misli pozvala na Platonovu *Državu*.

Posljednju sesiju otvorila je Josipa Marijanović (Osijek) s izlaganjem »Filozofija u bajci i bajka u filozofiji na primjeru djela *Mali princ*«. Cilj izlaganja bio je probuditi svjetonazor djeteta u slušateljima da bi uočili povezanost filozofije i bajke. Nastupio je i Ivan Križevac (Osijek) s izlaganjem »Filozofija politike u djelima Johna Ronalda Reuela Tolkiena«. Student je izvijestio o političkim aspektima u djelu *Gospodar prstenova*, kao što su prijelaz s ruralnog na urbani način života, promjena odnosa čovjeka prema prirodi te odnos pojedinca prema društvu. Posljednje izlaganje na simpoziju održao je Ivan Peović (Split) pod naslovom »Rawlsov nauk o pravednosti iz perspektive stripovskog junaka Batmana«. Temeljio ga je na Aristotelovoj odredbi pravednosti, koju je primijenio na Batmanovo djelovanje te na Rawlsovo razumijevanje *vela neznanja*, *nulte pozicije* i *društvene pravednosti*.

Šesti osječki studentski filozofski simpozij »Filozofija u književnosti« završen je raspravom u kojoj je zaključeno da su studenti svojim izlaganjima dokazali da je tema simpozija itekako aktualna i plodna te da su izlaganja pridonijela istraživanju veza između književnosti i filozofije. Za nadati se da će sedmi osječki studentski filozofski simpozij također obilovati izlaganjima, a da će sveučilišni gradovi iz kojih studenti dolaze biti još brojniji.

Valentina Perišić

XXII. Simpozij »Gdje je nestao – moral?«

Dvadeset i drugi simpozij međunarodnog karaktera, organiziran od strane Bošnjačke nacionalne zajednice Hrvatske i Naučnoistraživačkog instituta Ibn Sina (Sarajevo), održan je u Zagrebu 20. i 21. svibnja 2016. godine u kongresnoj dvorani Islamskog centra u Zagrebu, te u dvoranama Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Simpozij je u ovom izdanju bio naslovljen »Gdje je nestao – moral?«, a kao suorganizatori sudjelovali su Islamska zajednica u Hrvatskoj, zatim Medžlis Islamske zajednice Zagreb, te kao jedan od domaćina Sveučilište u Zagrebu, odnosno Filozofski fakultet u suradnji sa Znanstvenim centrom izvrsnosti za integrativnu bioetiku, dok je za financijsku potporu iz državnog proračuna zaslužan Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske.

Nakon svečanog otvorenja i pozdravnih govora održanih 20. svibnja u Islamskom centru, započeo je program unutar kojeg je prezentirano čak 25 istraživanja istraživača iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Irana, Slovenije i Srbije. Sukladno ideji simpozija, prezentirana istraživanja su tematizirala pojam *moral* u odnosu spram cjelokupne širine područja s kojima se može dovesti u svezu i iz onih kutova motrišta koji su relevantni za etičko promišljanje, bilo u metafizički-transhistorijskom kontekstu ili u konkretnom kontekstu problema današnjice. Uvečer prvog dana predstavljena su istraživanja plenarnog karaktera, redom: Esad Čimić (Bosna i Hercegovina / Hrvatska): »Suodnos morala i religije«; Čedomir Čupić (Srbija): »Moral i ogoljeni pragmatizam«; te Ivan Markešić (Hrvatska): »Kako istodobno biti pravedan i moralan? – promatrano iz perspektive Luhmannove teorije morala«.

Prvi dio drugog dana manifestacije održan je u prostorijama Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, gdje su predstavljena sljedeća istraživanja: Hrvoje Jurić (Hrvatska): »Nova etička pitanja i bioetički odgovori«; Lino Veljak (Hrvatska): »Nemoć morala«; Borut Ošljaj (Slovenija): »Kako misliti odnos etike i morala danas?«; Katica Knezović (Hrvatska): »Kad moral tone, javnost se okreće etici – etika u znanstvenim istraživanjima«; Senadin Lavić (Bosna i Hercegovina): »Moralno pitanje, dijagnoze vremena i političke konstelacije«; Amir Zukić (Bosna i Hercegovina): »Moral u izbornoj proceduri Bosne i Hercegovine. Koliko je moralan politički sistem Bosne i Hercegovine nakon Dejtona?«; Feizieh Shamsi Nasab (Bosna i Hercegovina): »Uloga moćnika u nestajanju morala u

društvu«; Sead Alić (Hrvatska): »Monopol na nemoral«; te Ivica Kelam (Hrvatska): »Etika i demokracija u međunarodnim trgovinskim sporazumima – slučaj TTIP«.

Nakon rasprave koja je uslijedila po završetku drugog bloka prvog dijela drugog dana i pauze, simpozij se ponovno nastavio u prostorijama Islamskog centra gdje su, podijeljena u dva bloka, predstavljena sljedeća istraživanja: Marija Selak (Hrvatska): »Moralno 'poboljšanje' i redukcija zla«; Tomislav Krznar (Hrvatska): »Razumijevanje (ne)moralnoga u kontekstu suvremenog odgoja. Filozofijski izvidi«; Željko Kaluderović (Bosna i Hercegovina): »Pretpostavke nastanka morala«; Irfan Hošić (Bosna i Hercegovina): »Umjetnost 19. i 20. vijeka i pitanje morala«; Behija Durmišević (Bosna i Hercegovina): »O moralu, religiji i modernoj znanosti«; Rusmir Šadić (Bosna i Hercegovina): »Problem morala i Svetog – prilozi filozofiji religije«; Mubina Moker (Bosna i Hercegovina): »Ima li morala bez svijesti o Bogu?«; Fahrudin Novalić (Hrvatska): »Kur'an kao izvor islamskog feminizma«; Adnan Jahić (Bosna i Hercegovina): »Iz historije Sarajeva za vrijeme Kraljevstva SHS. Osnivanje, rad i neuspjeh 'Muslimanske akcije za zaštitu morala'«; Rouhullah Ghaderi Kangavari (Bosna i Hercegovina) i Marjam Rouin Tan (Iran): »Pozicija morala u islamskoj teoriji međunarodnih odnosa«; Saeid Abedpour (Bosna i Hercegovina): »Etika vrline i Mevlana Dželaluddin Rumi«; Medžida Kreso (Bosna i Hercegovina): »Pravo i moral u službi građana – isti cilj, različit metod«; te Dželaludin Hodžić (Bosna i Hercegovina): »Pravo između činjenica i vrijednosti – uloga i potencijali u perspektivi krize Evrope«.

Nakon dvodnevnog programa sa zadovoljstvom uspješne provedbe zatvoreno je dvadeset i drugo izdanje ovog međunarodnog simpozija. Na temelju sadržaja izlaganja i dinamike njihove razložbe tijekom cjelokupnog programa može se zaključiti da je ovakav tip etičkih simpozija potrebno dalje negovati: simpoziji koji istovremeno objedinjuju tradicionalna s novim znanjima, koji otvaraju horizonte za ulaske perspektiva u područje kritičke polemike i koji su u okviru akademske komunikacije jedino realno mjesto za začinjanje mogućnosti utopijskog sabiranja znanja za univerzalno slobodno življenje ugođenosti pojedinca i cjeline.

**Bernard Špoljarić
Luka Perušić**

Predstavljanje knjige *Filozofija i stvaralaštvo* Mladena Labusa

U srijedu, 8. lipnja 2016. u 20 sati, u Knjižnici i čitaonici Bogdana Ogrizovića u Zagrebu, održano je predstavljanje knjige *Filozofija i stvaralaštvo – teorijski portreti hrvatskih filozofa*, autora Mladena Labusa u izdanju *Plejade*, a događaj su organizirali Plejada d.o.o. nakladništvo i usluge, te Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. Na događaju su, osim autora, funkcijama izlagači, sudjelovali Nada Čačinović, Mirjana Adamović i urednik Ilija Ranić.

Na početku večeri urednik Ranić je zahvalio domaćici događaja Jasni Kovačević iz Knjižnice i čitaonice Bogdana Ogrizovića, a prigodu za okupljanje našao je sjajnom. Radi se o vrsnoj knjizi filozofa Mladena Labusa. Kao urednik je istaknuo zadovoljstvo što u poslovnoj klimi u kojoj se nalazi uspijeva izdavati knjige ovakvog sadržaja. Obavijestio je goste događaja o kronologiji izlaganja, tj. kako će gospođa Adamović govoriti prva o svojoj dugogodišnjoj poslovnoj suradnji s profesorom dr. Labusom, nakon čega će on pročitati recenziju Žarka Paića koji nije mogao doći zbog znenadne bolesti, a večer će završiti Čačinović i autor.

Adamović nas je upoznala s činjenicama iz Labusove karijere, a pogotovo vezane za radu Institutu za društvena istraživanja, koji je naša najstarija istraživačka institucija u ovom području, a koja je 2016. proslavila 52 godine svoga postojanja i rada. S kratkim predstavljanjem autorove biografije dala je tome ulogu rasvjetljavanja zašto je Labus izvrstan odabir jednoj ovakvoj instituciji. Labus je diplomirao filozofiju i sociologiju, gdje je magistrirao i doktorirao, izabran je u zvanje najvišeg znanstvenog savjetnika u filozofiji 2008. godine, dok je za redovitog profesora izabran 2009. godine. Njegov je znanstveni razvoj dvosmjernan – njegov znanstveno-nastavnički put počinje 1980. godine kad biva zaposlen kao asistent u Zavodu za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, od 1986. izvodio je nastavu iz područja *estetike i filozofije umjetnosti* na Odsjeku za filozofiju, a potom je na istom odsjeku predavao *Uvod u filozofiju*. Isto tako, predavao je u Gornjogradskoj gimnaziji u Zagrebu, kao i na Visokoj školi za poslovanje i upravljanje u Zaprešiću. Od zaposlenja u Institutu 1999. i dalje radi kao vanjski suradnik na Odsjeku za filozofiju, kao izvođač kolegija na prediplomskom i diplomskom studiju (poslovnu suradnju s Institutom je započeo sudjelovanjem na projektu »vrijednosne orijentacije« 1976. godine, kao vanjski suradnik). Zajedno s prof. dr. sc. Nikolom Skledarom pokrenuo je biblioteku *Znanost i društvo*, kojoj je bio glavnim

urednikom od 2001. do 2004. godine, a potom članom uredništva. Profesor Labus je objavio preko 150 znanstvenih i stručnih radova najraznorodnijega tematskog tkiva, a koje se kreće – ovisno u trenu nastajanja – od analize aktualnih fenomena i pojedinačnih problema do »općih mjesta filozofije«, a ovo mu je četvrta knjiga u nakladništvu Instituta. Gospođa Adamović nada se nastavku suradnje.

Urednik je pročitao kratki tekst pohvalne recenzije odsutnog recenzenta dr. Paića i predao riječ Čačinović. Čačinović smatra da je format autorskih portreta kao odskoka za filozofijsko mišljenje primjeren i plodan, u smislu poticaja na dijalektiku, a i političkom smislu isticanja bitnih hrvatskih filozofa koji još nisu položeni na »pravo mjesto«. Govorila je o geniju u umjetnosti i stvaralaštvu, koje i autor uzima kao prijelom bitan za zajedničko poimanje umjetnosti i filozofije. Također je uvela i svjetotvorni, revolucionarni karakter umjetnosti, onu primalnu otvorenost u kojoj je plod i plamen stvaranja. Proces osmišljavanja svoje struke može se vršiti posredstvom rada prethodnika, stoga je s ovog polja odabrani format knjige jedan primjeren potez. Svima je preporučila čitanje Labusove knjige.

U završnom obraćanju, Labus je pozdravio emeritusa Esada Ćimića, kojega je i »portretirao« u svojoj knjizi, a koji je sjedio u prvom redu. Nakon toga je govorio o povodu da napiše ovakav tekst. On se godinama bavio radom hrvatskih filozofa, ali je za knjigu je odabrao one koje su na njega najviše utjecali i čija je filozofija sama nosila onaj pečat iskonskog i pravog stvaralaštva – ta filozofija, čini se profesoru, sve više nestaje. Gubi se način filozofiranja između filozofije i pjesništva, mjesto koje vidi onim utočištem onih sedam autora odabranih u portretističko oslikavanje. Labus je govorio o tome kako su ovi filozofi bili ne samo sudionici svjetskih zbivanja filozofije nego počesto i predvodnici, pokušavajući pokazati kako mi ništa ne trebamo dostizati u smislu činjenja hrvatske filozofije svjetskom, ovaj kompleks biti-svjetski je neistinit jer je naša filozofija oduvijek bila u svojim najvećim predstavnicima ona prava. Iz filozofije koja se u ovim slučajevima začinje možemo stoga crpiti logosno erosni nektar obogaćujući vlastiti teorijski izbitak, također rasti u smislu nastavljanja prethodećeg rada duha.

Sa zahvalom autora za sudjelovanje gostiju u predstavljanju, kratko je otvoren razgovor o temi te su svi prisutni potom pozvani na druženje. U duhu tradicije predstavljanja knjiga u renomiranoj knjižnici, može se zaključiti da je predstavljanje ispunilo svoju svrhu i pritom nas podsjetilo na vrijednost misli ovih krajeva.

Roni Rengel
Luka Perušić

Predstavljanje knjige *Časopisi i znanstvena komunikacija* Ivane Hebrang Grgić

U ponedjeljak, 13. lipnja 2016. u 18 sati, prostor Knjižnice i čitaonice Bogdana Ogrizovića učinjen je mjestom na kojemu se prisustvovalo predstavljanju knjige *Časopisi i znanstvena komunikacija* autorice Ivane Hebrang Grgić u izdanju naklade Ljevak. Uz autoricu knjige, u ulozi izlagača predstavljanju su doprinijeli rektor Sveučilišta u Zagrebu Damir Boras i Jelka Petrak, te urednica knjige Nives Tomašević u ulozi domaćina događaja.

Nives Tomašević otvorila je događaj predstavljanjem autorice, profesorice Grgić, te kratkim govorom o obliku i sadržaju knjige. Ivana Hebrang Grgić je sveučilišna profesorica na Filozofskom fakultetu, na Odsjeku za informacijske znanosti, na kojemu je završila svoj magistarski i doktorski studij. Od 2011. do 2014. bila je glavna urednica niza *Hrvatsko knjižničarstvo*, članica je uredništva časopisa *Libellarium*, znanstvenog časopisa za »istraživanje pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova«. Knjiga koju je Hebrang Grgić napisala, kako kaže urednica, nije samo sveobuhvatna i konzistentna u teorijsko-sabirateljskoj nakani nego je grafički i likovno lijepo uređena. Podijeljena je u deset cjelina i namijenjena je čitateljima kao sveučilišni udžbenik. Recenzenti knjige bili su rektor Damir Boras, Jelka Petrak, te akademkinja Dubravka Orajić Tolić, koja je bila spriječena sudjelovati na predstavljanju.

Rektor Boras nazočnima se obratio drugi. Knjiga nosi časn timer naslov udžbenika Sveučilišta u Zagrebu, a to znači da nije samo formalno ispravna nego i sadržajno puna. Izvršna i britka autorica dovodi nam knjigu koja je nezaobilazna, kako za studente, tako i za sve one kojima je ocjenjivanje znanstvenosti radova profesija. Djelo predstavlja sjajnu platformu za orijentaciju u pitanjima koja se tiču svih momenata proizvodnje znanstvenoga teksta. Knjiga uvodi fine distinkcije i obuhvaća neke od momenata problematike koji do sad nisu bili toliko prisutni. Rektor Boras je iskoristio priliku za isticanje niskog ulaganja u znanost, tek nešto iznad 0,8 % ukupnih sredstava, manje od najnižeg ulaganja u znanost europskih zemalja u užem smislu, točnije Portugala, gdje je ovo ulaganje 1,2 %. Također je istaknuo da je knjiga *Časopisi i znanstvena komunikacija* sjajna politička platforma u smislu strukturiranja znanstvenog diskursa i u tome vidi priliku za uvećanje državnih poticaja znanosti i znanstvenicima, kao i za poticanje politike prepromišljanja uloge izdavačke mašinerije, gdje zahvaljuje nakladništvu Ljevak za anga-

žman u polju u kojemu nije bitna odlika zarada od prodaje.

Preuzevši riječ, Jelka Petrak zapitala se »zašto je knjiga bitna?«, na tragu čega zaključuje: »Časopisi ne govore samo o povijesti znanstvene komunikacije, nego se kroz znanstveni časopis zrcali razvoj cijele suvremene znanosti kako je znamo od 17. stoljeća naovamo«. O časopisima ima ponešto u priručnicima, ali ovo je prvi put da je fenomen znanstvenog časopisa obuhvaćen u svojoj cjelini, a pristupi razvezeni u svoja polja. Hebrang Grgić prepoznaje četiri stupnja govora o znanstvenim časopisima: suodređivanje znanja, primat u autorstvu i vlasništvo, kvaliteta časopisa i arhiviranje/skladištenje znanja. Prvo se Petrak odnosi na opisanu povijest razvoja znanstvenih časopisa, zatim na autore, izdavače i njihov odnos, nakon toga na strukturu časopisa i načine općenja posredstvom ovog tipa teksta, identifikacijske oznake časopisa, članaka i znanstvenika i slično. Nalazimo i poglavlje o troškovima objavljivanja, gdje smo upućeni na ekonomsku strukturu svijeta znanstvene produkcije s ovog gledišta – mjesta izdavačke i nakladničke mašinerije. Knjiga govori i o znanstvenoj čestitosti, što je posebno aktualno u doba koje nas suočava s različitim vrstama tekstualnih plagijata i odsuća standardne tehničke korektnosti. U poglavlju »Neobičnosti« autorica je, za užitak čitateljima, zabilježila anegdote pri stvaranju nekih znanstvenih radova, kako kaže profesorica Petrak, a završava s ocjenom knjige kao visoko vrijedne i pitke širokoj publici.

Autorica Ivana Hebrang Grgić posljednja se obratila gostima. Na fakultetu predaje kolegij imena identičnog onome knjige, na diplomskom studiju bibliotekarstva koji joj je za knjigu bio inspiracija i odskočnica. Prvi poticaj bio je odsuće prijevoda novih tekstova u disciplini, stoga je projekt imao u jednom od smislova učiniti dostupnim nova mišljenja bitnih mjesta discipline. Recenzenti su imali, kako nas obavještava autorica, bitan udio u konstruiranju strukture rada, a sretna je što su joj tako prominentni stručnjaci dodijeljeni za obavljanje te zadaće. Na knjizi su, uz autoricu i recenzente, sudjelovali i izdavači i lektori, pri čemu je posebno istaknula lektoricu Buljubašić, s kojom je uspostavila izvrstan i produktivan odnos. Proces sklapanja knjige trajao je oko tri godine, što je rezultiralo sadržajem u koji se bez zadržke može uložiti povjerenje. Autorica je zahvalila publici na pojavljivanju u tako velikom broju, a završnu riječ uzela je moderatorica Tomašević pozivom publici da ostanu na zakusci po završetku predstavljanja knjige, što je proizvelo radostan žamor.

**Roni Rengel
Luka Perušić**

Bioetička ljetna škola »Bioetika kao znanstveni i društveni projekt. Ideja integrativne bioetike«

U Tutzingu (Njemačka) od 20. do 26. lipnja 2016. održana je treća u nizu međunarodnih ljetnih škola posvećenih konceptu integrativne bioetike. Taj je niz plod suradnje začetnika sveeuropskoga projekta – Sveučilišta u Hagenu – sa sveučilištima u Njemačkoj, Austriji, Hrvatskoj, Grčkoj i Bugarskoj. Kao što stoji u uvodniku programa, bioetički problemi već se dulje ne mogu svesti na »primijenjenu etiku« koja bi ih rješavala isključivo kroz filozofsku dedukciju ili refleksiju. Oni zahtijevaju metodološki senzibilitet koji bi koordinirao različite znanstvene kao i društveno-kulturne perspektive. Njihov dijalog pritom teži izbjeci redukcionizam, a da istovremeno bude usmjeren na ishod.

Predavanja je održalo petnaest uglednih profesora iz šest zemalja, a 25 studenata iz pet zemalja održalo je referate, te su održane radionice za manje skupine studenata na izborne teme »Ljudsko dostojanstvo«, »Fritz Jahr«, »Hegel i pojam života«, »Liberalna autonomija i građanska neovisnost« te »Peter Singer«. S Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, osim Hrvoja Jurića kao predavača, s referatima su nastupili Krešimir Babel, Marina Katinčić, Marko Kos, Denis Kos i Luka Perušić. Njihovo sudjelovanje u ljetnoj školi podupire Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku.

Cilj ljetne škole bio je raščišćavanje pojma integrativne bioetike, njegovo filozofsko utemeljenje i bavljenje posebnim perspektivama iz kojih je moguće promatrati bioetičke probleme. Osim filozofske kao utemeljujuće i integrirajuće dimenzije integrativne bioetike, prevladavale su medicinska i pravna, a bile su zastupljena i teološka te politološka perspektiva. Iz nastojanja konferencije razvidno je da pojam integrativne bioetike (još uvijek) nije potpuno jasan i šire usvojen. Što je to *integrativno* u integrativnoj bioetici, i što je pritom ono *integrirajuće*, pitanje je koje je kao lajtmotiv proželo cijelu ljetnu školu.

Okvir cijelom događanju načinio je Thomas Sören Hoffmann (Njemačka) uvodnim predavanjem, želeći naznačiti specifične zadaće integrativne bioetike. Prema njegovim riječima, bioetika je pobuna subjekta protiv paternalizma institucionalizirane znanosti. Na njemačkome govornom području ona postoji već pedeset godina, s počecima u tzv. etici gospodarstva (*Wirtschaftsethik*). Pozicionirala se, istaknuo je Hoffmann, nasuprot bioetici udjelovljenoj u Kennedyjevju Centru za

bioetiku i reprodukciju čovjeka (Georgetown, 1971.) koja bioetičkim problemima pristupa principalistički – nastojeći nekolicinu principa poput recepta primijeniti na pojedinačne slučajeve, poimajući čovjekovo samoodređenje vrhovnim principom, te isključujući svaku heteronomiju. Za razliku od angloameričke vizije bioetike, kojoj nedostaje utemeljujući filozofski moment, a koja je orijentirana na praktično rješavanje slučaja a da ne pita o naravi i biti fenomena kojim se bavi – života – europska integrativna bioetika orijentirana je upravo na (kod Hoffmanna hegelovski predstavljen) pojam života (*Lebensbegriff*). U filozofskom smislu, *bios* je sam integrirajući moment s njime povezanih etičkih problema jer on uvijek označava *život osobe* te je u nj uključen *ethos*, istaknuo je Hoffmann. Iz toga proizlazi potreba za normativnošću. Ograničenje znanosti stoga ne mora značiti samovolju pojedinca i njegova interesa, nego novu svijest o životu, pogled u kojem je *bios* subjekt, a ne objekt. U tom smislu, može se govoriti o odklonu od antropocentrizma. Govoreći o bioetičkim problemima vezanim uz čovjeka kao pojedinca, integritet života tijela znači da je materijalnost tijela ne nešto što se opredmećuje (*Körper*), nego nešto što čini njegovu bit, što čovjek jest (*Leib*). Pluralizam perspektiva (i to ne samo znanstvenih) karakterističan za integrativnu bioetiku utoliko proizlazi iz samoga premeta kao takva – života – koji integrira ono materijalno i ono svjesno. Integrativna bioetika trebala bi stoga biti *oblik opće društvene svijesti*; ne tek filozofski projekt, nego određena vrsta senzibiliteta. Osim znanstvene perspektive, za nj je ključna perspektiva svijeta života (*Lebenswelt*) koji Hoffmann nije rabio u huserlovscome značenju, nego označava perspektivu svakodnevice, svijeta života čovjeka koji je uronjen u mrežu društvenih odnosa. Ono pojedinačno i totalitet objedinjeni su pojmom života, stoga je za integrativnoga bioetičara karakteristično postavljanje hegelovskoga pitanja o *cjelini*.

Na Hoffmannova promišljanja logički se dovezalo predavanje Stavroule Tsinoreme (Grčka) koja je, u kantovskoj tradiciji, izvela potrebu bioetičke normativnosti kao javne uporabe uma (*public reason*). U raspravi koja je uslijedila naglašena je potreba tematiziranja odnosa bioetike i medija, odnosno bioetike i obrazovanja. Michael Fuchs (Austrija) pokušao je pojam integrativne bioetike utemeljiti u Ricæurovoj filozofiji. Podsjetio je da je Hans Krämer (*Integrativna etika*, 1992.) ponudio nov model etike u kojem bi deontološka etika bila integrirana s eudaimonističkom. Max Gottschlich (Austrija) ponudio je platonovski i aristotelovski pogled na *bios*, pojam organskoga. To je poslužilo kao propedeutika

promišljanju o moralnome statusu embrija. Gottschlich je ukazao na teškoće biologije oko definiranja vlastitoga predmeta i to naročito ako se (tipično novovjekovno) isključi teleologija. Ako je subjekt života *genom*, što je onda *to* što teži preživljavanju? Aristotelovsko mišljenje negira tehnicistički pristup životu, to jest život se ne može reducirati na kemijske procese. Pravnu perspektivu najviše je osvijetlio Markus Rothhaar (Njemačka) u predavanju i seminaru o njemačkome zakonu o zaštiti embrija i istraživanju na matičnim stanicama, temama koje su podijelile njemačku javnost. Konflikt između pravā pokušava se kvantificirati i na temelju toga odlučiti »tko ima više prava«. Dragocjen doprinos ovoj tematici dao je i embriolog Thomas Heinemann (Njemačka), informirajući sudionike o umjetno stvorenim totipotentnim entitetima koji se mogu razviti u cjelovit ljudski organizam, što implicira nove prakse te složena ontološka i moralna pitanja. Regine Kather (Njemačka) i Hrvoje Jurić (Hrvatska) ukazali su na postojanje i vrijednost tradicije holističke bioetike koja ju preobražava u sveobuhvatnu etiku života. Značajni mislioci poput Schweitzera, Jahra, Jonasa i Leopolda prekidaju s antropocentrizmom te ističu kako svako živo biće ima svoju organizaciju i zato je vrijednost u sebi. Štoviše, ako odnos prema prirodi konstituira ljudski identitet, onda čovjek ne može pronaći samoispunjenje bez poštivanje prirode, što je jedan od uvida upravo integrativne bioetike. Michael Spieker (Njemačka) u predavanju o pojmu života u Hegelovoj znanosti logike podsjetio je da je u raspravi o životu ključan problem subjekta i objekta. Rođenje se često smatra ulaskom u socijalni svijet, cezura postanka osobom jer tim događajem ljudsko biće postaje vidljivo svojim bližnjima. Život, međutim, nije nešto što se može načiniti izvana, on sam u sebi predstavlja određeni subjektivitet, ono što samo sebe pokazuje kao istina. Faze postojanja ljudskoga bića ne karakterizira istost nego jedinstvo različitoga u jednoj životnoj povijesti. Iz Hegelove filozofije života proizlazi da rođenje nije početak nečega čega prije nije bilo, niti početak osobnosti, nego jedan trenutak u životu osobe. Prāvo, zaključuje Spieker, ne može obuhvatiti život jer se temelji na zornosti, a život je proces koji nije bez ostatka zoran. U tom obzoru, uzeti rođenje kao početak ljudskoga života znači zanemariti tjelesnu konstituciju čovjeka. Clemens Kauffmann (Njemačka) tematizirao je odnos bioetike i politike u liberalnoj državi. Ima li čovjek kao političko, a ne tek biološko biće, »pravo na bolest«? Prema liberalnoj tradiciji koju Locke utjelovljuje, čovjek *posjeduje* vlastitu osobu. U liberalnome individualizmu koji odatle proistječe sloboda je funkcija po-

sjeda, vlasništva. Suvremena je praktična implikacija te koncepcije praksa iznajmljivanja organa, tkiva ili tijela. Na pitanje trebaju li se ljudska tkiva, tijela i informacije o genomu privatizirati, Kauffmann odgovara da su ona kako privatna, tako i javna dobra. U raspravi je ostalo otvoreno pitanje prijeti li *javno* upravljanje ljudskim tijelima zlouporabama i kako ih izbjeći. Valentina Kaneva (Bugarska) usredotočila se na temu informiranoga pristanka pacijenta odnosno traganje za rješenjem napetosti između načelā autonomije i skrbi u medicinskoj etici. Liječnik se zaklinje na skrb oko pacijenta, dakle skrb je javan čin. Dok se pod autonomijom danas misli individualna autonomija (Beauchamp i Childress), u Kanta je ona autonomija razuma, dužnost prema kategoričkome imperativu, usko vezana uz dostojanstvo. U Childressa načelo autonomije ne nadvladava druga načela, ali ona ga ponekad mogu nadvladati. Iako niz primjera pokazuje eklatantno nepoštivanje autonomije, zahtjev za informiranim pristankom nije apsolutno načelo. Na složeno pitanje što je s osobama koje nisu kompetentne dati pristanak, Kaneva odgovara tvrdnjom da je cilj medicinskih istraživanja stjecanje znanja, ali znanje nije samo sebi svrhom. Ono je u službi dobrobiti osobe. U tom smislu, danas su zemlje u razvoju osobito na meti zaštite od zlouporabe pristanka pacijenata na intervencije, budući da pacijenti često nisu jednakih materijalnih i obrazovnih mogućnosti kao strana kojoj se daje pristanak. Sigrid Müller (Austrija) progovorila je o ulozi religije u bioetičkim diskusijama. Podsjetila je da su prvi o bioetici pisali upravo teolozi. Teološka i filozofska etika plodno se susreću na bioetičkoj ravni. Temeljna je pretpostavka teološke etike stvorenost svijeta: ako je Bog autor biorazno-likosti, nema snažnijega utemeljenja njegova postojanja. Ako se Bog obraća čovjeku kao pojedincu, onda nitko ne može toga čovjeka zastupati – on je nezamjenjiv. U suvremenoj liberalnoj državi, naprotiv, zahtjev da se bezuvjetno zaštititi nedužan život pretvorila se u zahtjev da se zaštititi pojedinac kako bi mogao neometano prakticirati svoja uvjerenja. Na pitanje je li bioetici potrebna teološka perspektiva ili je ona tek ometajući čimbenik, Müller odgovara da suvremena sekularna država živi na pretpostavkama – poput nepovredivosti ljudskih prava – koje sama ne može zajamčiti jer su one teološki utemeljene. Uloga religije je dakle, razvijati senzibilitet prema životu kao temeljnoj vrijednosti. Biolog i filozof Günter Rager (Švicarska) u predavanju o početku individualnoga ljudskog života upozorio je da se nakon oplodnje novonastali organizam ponaša kao cjelina koju osim simetrije karakteriziraju asimetrija, samoorganiziranje

i polarizacija te ima aktivnu potenciju za cjelokupan ljudski razvoj. Njegov je genom ljudski specifičan i individualan, a razvoj teče u kontinuitetu, bez zastoja. U biološkom smislu, embrij je nositelj individualiteta te nije tek »hrpa stanica« pa »preembrij« nije točan biologijski pojam, istaknuo je Rager. Etički problem »povlačenja granice« procesa razvoja – kao npr. u slučaju pobačaja koji je dopušten do 3. mjeseca, a organogeneza počinje ranije – dijelom se sastoji u tome što je, biologijski gledano, svaka granica proizvodno određena. Na filozofskoj razini, služeći se razlikovanjem pasivnoga i aktivnoga potencijalitetu u Tome Akvinskoga, Rager je zaključio da embrij ima aktivni potencijalitet i umne je prirode te tako odgovara Boetijevoj definiciji osobe.

Općenito, u ljetnoj je školi postignut vrlo visok stupanj ekspertize, interdisciplinarnosti te pluriperspektivnosti, čemu su dragocjen doprinos dali i studenti raznolikošću svojih obrazovnih pozadina i odabranih tema referata, od metodoloških do kliničkih. Ovaj je bogat akademski događaj značajan korak u »filozofikaciji bioetike i bioeticizaciji filozofije«, a sve kroz jednu »europeizaciju bioetike« što, riječima H. Jurića, ispada bit projekta integrativne bioetike. Integrirajuća je perspektiva, dakle, filozofska.

Marina Katinić

Konferencija Cijena zdravlja u sklopu Dubrovačke međunarodne bioetičke ljetne škole

Konferencija *Cijena zdravlja* održana je od 12. do 14. kolovoza 2016. u Dubrovniku, u prostorima Inter-univerzitetskog centra (IUC), kao posljednji modul jednotjedne *Dubrovačke međunarodne bioetičke ljetne škole* u organizaciji Global Bioethics Initiative iz New Yorka, Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Inter-univerzitetskog centra u Dubrovniku. Organizatori konferencije Cijena simpozija bili su Global Bioethics Initiative, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i njegova Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar«, Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, Zdravstveno veleučilište Zagreb te Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Organizacijski odbor predvodili su: predsjednik Stjepan Orešković (Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), dopredsjednica Ana Lita (Global Bioethics Initiative), Hrvoje Jurić (Znanstveni

centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku), Ana Stavljenić-Rukavina (Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar«), Aleksandar Racz (Zdravstveno veleučilište Zagreb), Tea Vukušić Rukavina (Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) i Krunoslav Capak (Hrvatski zavod za javno zdravstvo), a kao članovi Organizacijskog odbora također su djelovali: Krešimir Babel, Sanja Babić, Ognjen Brborović, Marta Čivljak, Aleksandar Džakula, Damir Ivančević, Patricija Janković, Denis Kos, Marko Kos, Marina Kuzman, Maja Lang Morović, Nika Lazić, Lovela Mahala Poplašen, Luka Perušić, Danko Relić, Tanja Seitz, Marija Selak, Lucija Šikić i Vanja Tešić. Znanstveni odbor predvodili su: predsjednici Ante Čović (Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku) i Norman Sartorius (Association for the Improvement of Mental Health Programmes) te dopredsjednici George Rutherford (Center for Global Health, University of California, San Francisco), Charles H. Debrovner (Global Bioethics Initiative) i Ana Borovečki (Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), dok su članovi Znanstvenog odbora bili: Ivana Božičević, Immaculada de Melo-Martin, Bruce Elliot Gelb, Marin Gillis, Howard Goldman, Štefan Grosek, Søren Holm, Blaž Ivanc, Bernard Kaić, Shirin Karsan, Mirjana Kujundžić Tiljak, Sergio Litewka, Miroslav Mastilica, Mirando Mrić, Amir Muzur, Livia Puljak, Judit Sandor, Aleksandar Štulhofer, Goran Tešović, Tijana Trako Poljak, Krešimir Rotim i Nina B. L. Urban. Uz njih, u organizacijskom radu sudjelovale su studentice i studenti Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: Valentina Cikojević, Vika Jantolek, Ana Jozepović, Karla Margetić, Lucija Ana Trtanj i Marijan Zovko. Konferencija je bila podijeljena u šest tematskih blokova koje su oblikovali pojedini članovi odbora.

U petak 12. kolovoza, nakon otvorenja i pozdravnih govora Brucea Elliota Gelba i Stjepana Oreškovića, održane su dvije sesije. Tematski blok kojim je konferencija otvorena nazvan je »Bioetika – konceptualni izazovi«, čiji je glavni organizator bio Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku. Sesijom su predsjedavali Bruce Elliot Gelb i Amir Muzur, a održana su sljedeća plenarna predavanja: Stjepan Orešković: »Global Bioethics: Reality, Reflections and Representations«; Amir Muzur: »European Bioethics: A New History Guaranteeing a New Future«; Hrvoje Jurić: »Integrative Bioethics: The Concept and the Project«; Shirin Karsan: »Religion, Culture and (Bio)Ethics«.

Druga sesija nazvana je »Sustav, fizioterapeuti i pacijenti: Etika odnosa«, čiji je glavni organizator bio Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Sesijom su predsjedavali Krunoslav Capak i

Howard Goldman. Održana su sljedeća predavanja: Nina B. L. Urban: »Mental Illness and Ethical Implications for a Special Needs Population«; Howard Goldman: »Equity in Mental Health Care Policy«; Miroslav Mastilica: »Health Equity and Health Inequalities in Croatia«; Ivan Pristaš: »Health Information (Non)Culture in Croatia«; Mirjana Kujundžić Tiljak: »Health Data Management: Key Ethical Issues«.

Trećom sesijom otvoren je subotnji dan konferencije. Tema sesije bila je »Bioetička problematika cijepjenja«, čiji je glavni organizator bila Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar«. Sesijom su predsjedavali Ana Stavljenić-Rukavina i Norman Sartorius. Održana su sljedeća predavanja: Norman Sartorius: »Is the Reason for Rejection of Vaccination Its Stigma?«; George Rutherford: »The Vaccine War: What Can Be Learned from US Discussion about Vaccine Safety and HIV Surveillance«; Srećko Gajović: »Digital Knowledge Landscapes: Gravitational Black Hole of Vaccination Confabulations«; Goran Tešović: »Clinical Prospectives and Consequences of Anti-Vaccination«; Bernard Kaić: »Public Health Prospectives and Challenges of Vaccination«; Đula Rušinović-Sunara: »Patients Rights and Vaccination«; Aleksandar Štulhofer: »Childhood Vaccine Refusal and Hesitancy Intentions in Croatia: Insights from a Population-Based Study«; Hrvoje Tiljak: »Vaccination Ethical Dilemmas: GP's Perspective«. Nakon sesije je održan okrugli stol na temu »Zašto antivakcinacijski pokret?«, a potom je održan *intermezzo* na temu bioetičke problematke u izdavaštvu, o čemu su govorila četiri predstavnika četiriju časopisa: Srećko Gajović (*CMJ*), Howard Goldman (*Psychiatr Serv*), Miro Jakovljević (*Psychiatr Danub*) i Tijana Trako Poljak (*Soc Ecol*).

Četvrta sesija nazvana je »Bioetički izazovi novih tehnologija – Medicinski tretmani i ljudsko poboljšavanje«, čiji je glavni organizator bila Global Bioethics Initiative. Sesijom su predsjedavali Ana Lita, Judit Sandor i Marija Selak. Održana su sljedeća predavanja: Judit Sandor: »Bioethical Questions in New Reproductive Technologies«; Jonathan Gailick: »Ethical Considerations of Stem Cell Research: From Induced Pluripotent Stem Cells to Gene Editing«; Marija Selak: »More than a Human? Ethical Questions in Human Enhancement Debate«; Ana Lita: »Ethical Questions on Egg Donation«; Marin Gillis: »What's the Harm: Ethical Issues Surrounding Unnecessary Medical Tests and Procedures«; Mirela Bušić: »Why is Croatian Transplantation Program Successful: Are There Any Dilemmas?«; Mirjana Nasić: »Ethical Principles, Economics and Standards of Cli-

nical Practice«. Između predavanja pušteni su isječci dokumentarnog filma *Being an Organ Recipient: Patients' Experiences* o kojem se potom razgovaralo. Time je završen drugi dan simpozija.

Treći dan konferencije uključivao je dva tematska modula, od kojih je prvi bio »Zdravlje i okoliš: Ekološki izazovi«, čiji je glavni organizator bilo Zdravstveno veleučilište Zagreb. Sesijom su predsjedavali Aleksandar Racz i Tijana Trako Poljak. Održana su sljedeća predavanja: Mark Shepard: »Ethics of Restoration Agriculture«; Tijana Trako Poljak: »Ethical Approaches in Human Relation Toward Environment«; Krunoslav Capak: »Health Impact Assessment: Ethical Aspects«; Ivica Kelam: »GMO 2.0. – New Name, Same Problem«; Jana Šarinić: »Public Participation in City Planning: Experience of 'Zagreb for Me' Project«; Anđelina Svirčić Gotovac: »Urban-Ecological Context of Quality of Living in Zagreb«; Mark Shepard, Cvijeta Bišćević, Jeffrey Caston: »Restoration Agriculture«; Aleksandar Racz: »Ethics of Wasted Food Management«.

Posljednji tematski blok konferencije bio je »Etička tijela – izazovi i mogućnosti«, čiji je glavni organizator bio Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Sesijom su predsjedavali Ana Borovečki i Bruce Elliot Gelb. Održana su sljedeća predavanja: Bruce Elliot Gelb: »Ethics Committees and Case of Transplant Surgery«; Blaž Ivanc: »Challenges of Legal Regulation of Hospitals' Ethics Committees«; Štefan Grosek: »How do Healthcare Workers Perceive the Work of Ethics Committees in Their Healthcare Institutions?«; Ana Borovečki: »The Work of Ethics Committees in Croatia«.

Uz zahvale za organizaciju i sudjelovanje, Ana Borovečki zatvorila je dobro posječenu konferenciju i najavila razvoj daljnjih planova za ponavljanje bioetičke ljetne škole iduće godine.

Luka Perušić

Ljetna škola i konferencija »Rationality and the Problem of Evil«

Međunarodne dominikanske ljetne škole organiziraju se u svrhu dodatnog usavršavanja studenata filozofije i teologije, te međusobnog povezivanja znanstvenika. Ove je godine Hrvatska dominikanska provincija u suradnji

s projektom Humane Philosophy sveučilišta u Oxfordu i Varšavi, Znanstvenim centrom izvrsnosti za integrativnu bioetiku i Ian Ramsey Centre for Science and Religion Sveučilišta u Oxfordu organizirala 19. Međunarodnu ljetnu školu i konferenciju. Voditelji i organizatori događaja bili su Srećko Koralija, Marija Selak, Mikołaj Ślawkowski-Rode i Ralph Wier. Ljetna škola i konferencija odvijale su se na otoku Čiovu, blizu Trogira, od 28. kolovoza do 3. rujna 2016. Tema oba događaja bila je »Rationality and the Problem of Evil«, a radni je jezik bio engleski.

Ove su godine dominikanci uz studente teologije ugostili i devetero studenata filozofije s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te Filozofskog fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu, ne samo na konferenciji i ljetnoj školi nego i kao svoje goste u samostanu. Na taj je način omogućeno dodatno upoznavanje i druženje studenata, te je stvorena još ugodnija radna atmosfera. Ljetna škola bila je organizirana tako da su studenti slušali izlaganja o određenom problemu, a zatim rješavali zadatke u grupnom radu, pri čemu su slobodno vrijeme grupe koristile za privatni rad na zajedničkim zadacima. Grupni je rad služio kao podloga za sudjelovanje u diskusijama koje su se temeljile na predavanjima tog dana. Grupe od petero studenata bile su napravljene nasumično, tako da su uključivale dominikance, te studente teologije i filozofije.

Ljetnu školu otvorio je Srećko Koralija općenitim uvodnim izlaganjem o temi. Nakon toga je Samuel Hughes (Sveučilište u Cambridgeu) održao izlaganje na temu »Modern Philosophers on Theodicy« i zadao prvi set pitanja za studentski grupni rad. Sljedećih nekoliko dana obradile su se teme »Analytical Philosophy and the Problem of Evil« (Benedict Göcke – Sveučilište u Oxfordu), »Evil and Totalitarianism« (Mikołaj Ślawkowski-Rode – Sveučilište u Varšavi), »The Problem of Evil in Literature« (Ralph Weir – Sveučilište u Cambridgeu) i »Evil as Ontological and Practical Problem« (Marija Selak – Sveučilište u Zagrebu). Sva su izlaganja popraćena aktivnom i živom studentskom raspravom, pa čak i dodatnim diskusijama između studenata i profesora u slobodno vrijeme.

Na konferencijskom dijelu je glavni govornik bio Andrew Pinsent s izrazito detaljnim i interesantnim izlaganjem »Dividing Good from Evil: The Second-Personal Origin of Moral Absolute«. Ostale prezentacije bile su »Eve's Desire for Evil« (Fauzia Rahman – Sveučilište u Oxfordu), »Problems and Prospects for a Scientific Theology« (Benedict Göcke – Sveučilište u Oxfordu), »Metaphorical Thinking and Science« (Marko Kos – Sveučilište u Zagrebu), »Fides, Ratio et Imaginatio: Hans Jonas' Approach to the Questions of God and

Evil« (Hrvoje Jurić – Sveučilište u Zagrebu), »Theodicy of Terrorism: Contemporary Manifestations of Evil and Attempts of Their Justification« (Marija Selak – Sveučilište u Zagrebu), »Affect and Reason« (Ralph Weir – Sveučilište u Cambridgeu), »The Meaning of Mourning« (Mikołaj Ślawkowski-Rode – Sveučilište u Varšavi) i »Openness and Closeness« (Luka Perušić – Sveučilište u Zagrebu).

Kao što se da vidjeti iz samih naslova, teme su bile jako široke i pokrivale različite sfere kako praktičnog života, tako i apstraktnih promišljanja. Od pitanja teodiceje do banalnosti zla, izlagači i studenti su se angažirali u promišljanju problema zla iz svih mogućih gledišta, i pokušali zauzeti što objektivnije pozicije u analizi tog izrazito složenog pitanja. Zlo nije trenutačan problem niti fenomen koji se da lako dokučiti i »riješiti«, neovisno o tom polazimo li od filozofske ili teološke (ili neke druge) točke gledišta. Zlo je vječni problem koji zaokuplja ljudski um oduvijek, i na tu temu već je puno rečeno, pa ipak je i dalje misterij. Otkud zlo, zašto zlo, pitanja su na koja uglavnom nema odgovora. Čak i kad se ponude rješenja u obliku razumijevanja zla kao katalizatora za neko buduće dobro, zla iz kojeg se uči i koje koristi za osobni rast ili dobrobit cijelog čovječanstva, u sjeni strave dvadesetog stoljeća sva ta objašnjenja padaju u vodu. Zbog toga je upravo o stravi dvadesetog stoljeća, s naglaskom na svjetskim ratovima i Holokaustu, bilo izrazito puno govora, i došlo se i do problematike »banalnosti zla«, odnosno razina zla u kojoj je finalna razina ono zlo koje je samo po sebi, iznad ljudskog razuma, u potpunosti nerazumljivo i samim tim bez opravdanja. Puno je razgovora bilo i o zlu unutar ljudske osobnosti, i pitanju do koje mjere je zlo zapravo dio samih ljudi.

Iako se nije došlo do potpunih odgovora na pitanja poput »Otkud zlo u svijetu?« i »Pobjeđuje li na kraju dobro?«, studenti i profesori su zajedničkim trudom i timskim razmišljanjem o problematici (čak i van predviđenih granica dnevnog rasporeda) došli do mnogih interesantnih zaključaka i preispitali mnoge teze. Na neka pitanja vjerojatno nikad nećemo moći dati odgovore, no to ne znači da promišljanje tih pitanja nije itekako korisno. Do nekih se zaključaka ipak došlo, poput onog da je svijest o zlu ključna da bi se zlo ne samo razumjelo i ispravilo nego i spriječilo. Neka se zla mogu spriječiti, na neka se nažalost može samo reagirati. Glavni zaključak ove vrlo produktivne ljetne škole i konferencije tako je bio taj da je na nama da zajedničkim snagama svakodnevno, malo po malo, radimo na minimiziranju razornosti zla.

Maja Vejić

Filozofska škola Matice hrvatske
»Uvod u spekulativno mišljenje:
G. W. F. Hegel, Fenomenologija
duha – Predgovor«

U Đakovu je od 5. do 10. rujna 2016. godine održana V. Filozofska škola Matice hrvatske u suradnji s Katoličkim bogoslovnim fakultetom u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, pod naslovom »Uvod u spekulativno mišljenje: G. W. F. Hegel, *Fenomenologija duha* – Predgovor«. Uz Damira Barbarića, Igora Mikecina, Ozrena Žuneca i Petra Šegedina u radu Škole sudjelovali su i predavači Stjepan Kušar i Stipe Kutleša te studenti i doktorandi na studijima filozofije u Zagrebu, Splitu, Zadru i Đakovu.

Filozofska škola Matice hrvatske osnovana je sa svrhom da intenzivnim i stručnim radom na klasičnim filozofijskim tekstovima studentima i doktorandima pruži dodatno izvan-nastavno obrazovanje. Prva tri dana Škole predavači izlažu i tumače određene teme i probleme vezane za odabrani tekst, nakon čega slijedi rasprava. Nakon izlaganja i tumačenja pojedinih dijelova teksta dva su dana predviđena za iscrpnu analizu određenih dijelova teksta. Tijekom toga seminarskog rada studenti i doktorandi imaju priliku naučiti kako sustavno i precizno iščitavati i tumačiti filozofijski tekst, dok je zadnji dan ostavljen za zajedničku završnu raspravu. Škola je u svom radu dosad obuhvatila niz temeljnih filozofijskih djela poput Aristotelove *Fizike*, Heideggerova *Bitka i vremena*, te Schellingovih *Filozofijskih istraživanja o bitstvu čovječje slobode i predmetima koji su s tim u svezi*.

Za ovogodišnji susret u Đakovu odabran je Hegelov »Predgovor *Fenomenologiji duha*«, tekst iznimno bogatog i slojevitog misaonog sadržaja. Tekst *Predgovora* napisan je tek po dovršetku djela, kao Hegelov naknadni sveobuhvatni osvrt na vlastitu filozofiju, ili drugim riječima, kao svojevrsan sažetak cjelokupnoga sistema filozofije. Hegel je svoj sistem filozofije prvotno zamislio kao program koji odgovara duhu vremena, odnosno potrebi da se filozofiju uspostavi kao znanost, a primjereni put za to je izgradnja filozofijskog sistema. Glavni je naslov djela stoga bio *Sistem znanosti*, a prvi dio naslovljen je »Znanost iskustva svijesti«, odnosno *Fenomenologija duha*. Drugi dio trebao je sadržavati spekulativnu filozofiju odnosno logiku kao ontologiku, filozofiju prirode te filozofiju duha, no u tom obliku nikad nije napisan. Zamisao drugoga dijela *Sistema znanosti* može se pronaći u *Enciklopediji filozofijskih znanosti*, koju je Hegel napisao kao studijski priručnik. Predgovor tako predstavlja ocrt cjeline sistema

kao zadaće vremena, a o tome najbolje svjedoče riječi Nicolaia Hartmanna: »Predgovor ovomu djelu veličanstveno je svjedočanstvo njegove spekulativne visine, programatsko za sve nadolazeće – takoreći predgovor za njegovo cjelokupno životno djelo – kojemu je svojstvena takva zrelost ispunjenja, kakvu su kasnija djela tek povremeno ponovno postizala«.

Prvoga dana rad Škole započeo je Barbarićevim »Uvodnim napomenama«. Barbarić je najprije kao uvod u Hegelovo filozofiranje naveo prvu rečenicu Heideggerova djela *Was heißt Denken?*, koja glasi: »U ono što se zove mišljenje dospijevamo kada sami mislimo. Kako bi jedan takav pokušaj uspio, moramo biti spremni učiti mišljenje.« Mišljenje nije nešto što je dano, s čime se radamo i što nam je pri ruci. Misлити treba znati, a najprije se za mišljenje treba odvažiti, istaknuo je Barbarić citiravši Hegelove riječi iz uvoda u njegova predavanja o povijesti filozofije iz 1817. godine: »Odvajnost filozofije, vjera u moć duha prvi je uvjet filozofije (...). U početku skrivena i zatvorena bit univverzuma nema nikakve snage koja bi mogla pružati otpor odvažnosti spoznavanja (...).« Jedino pravo znanje je znanje cjeline svega, filozofija ili je znanje svega što jest ili uopće nije znanje, pa prema tome filozofija mora biti zaokružena cjelina. Potreba filozofije ne rađa se u dohvaćanju prolazne, samo puke pojedinačnosti, ona se ne kreće samo od slučaja do slučaja unutar-svjetskoga zbivanja. Potreba filozofije rađa se u čežnji za izgubljenom harmonijom koja vapi za dohvaćanjem onog općeg koje stoji u temelju svih pojedinačnih stvari. Prema tome, filozofija je u osnovi spoznaja onog apsolutnog, boga. Za Hegela, odvažnost filozofije, vjera u moć duha razračunavanje je s pojmom samim, njegovo razvijanje i prepuštanje njemu imanentnom kretanju, taj napor, naprežanje pojma (*Anstrengung des Begriffs*).

Nakon »Uvodnih napomena«, uslijedilo je Kutlešino izlaganje pod naslovom »Istina«. Kutleša je svoje izlaganje započeo Hege-lovim stavom – ono istinito je cjelina (*Das Wahre ist das Ganze*). Dužnost filozofije, njezina svrha spoznaja je istine, a time i spoznaja cjeline. Pitanje na koje se nastojalo odgovoriti u ovome izlaganju jest: što to jest istina kao cjelina u Hegelovom filozofiranju? Za razliku od elementarne logike, gdje je samo sud nositelj istine, u Hegela nositelj istine nije sud, nego pojam. Istina je u pojmu. Znanstvena istina, istaknuo je Kutleša, može se definirati kao podudaranje predmeta sa samim sobom. Istina koja se na taj način otkriva svojevrsno je zbivanje raskrivanja. To zbivanje i kretanje istine za Hegela nije ništa drugo nego pojam, pojam kao zbivanje istine. Kretanje istine

samokretanje je pojma kao njegova samoimplicacija i samoeksplicacija jer su za Hegela pojam i objektivnost identični. Ono što se pokazuje kao objektivno samo je eksplicacija samoga pojma, tako da je istina koja se nalazi u pojmu zapravo pojam koji zahvaća samoga sebe. Kretanje pojma jest znanje, zato on i jest mjesto istine. Budući da je za Hegela *das Wahre* isto što i *das Absolute*, istina je kao samokretanje pojma pokrenuta neposrednost apsolutnoga u zbivanje i razotkrivanje sebe sama kao istine. Cjelina prema tome nije cjelina dijelova, nego momenata u kojima se odvija pokrenutost pojma.

Završno izlaganje prvog dana održao je Stjepan Kušar pod naslovom »Subjekt«. Kušar je svoje izlaganje započeo poznatim Hegelovim prigovorom na Schellingovu filozofiju identiteta. Identitet, kako je mišljen u Schellingovu sistemu, za Hegela je »poput crne noći u kojoj su sve krave crne«. Upravo ovaj prigovor na slikovit način prikazuje bitna određenja Hegelova shvaćanja sistema. On je ujedno poslužio Kušaru da prikaže ideju svoga izlaganja, a koja se može sažeti kao prikaz momenata u kretanju pojma. *Das Wahre* se u Hegela mora shvatiti ne samo kao supstancija nego i kao subjekt. Kako bi se odgovorilo na pitanje što jest subjekt za Hegela, Kušar je naveo i objasnio odnos i ulogu subjekta u sudu. Na taj način pitanje što je subjekt usmjereno je na pitanje o naravi povezivanja subjekta i predikata, pri čemu se treći moment suda, odnosno kopula shvaća kao akt. U sudu formalne logike kretanje suda odvija se jednosmjerno, na način da predikat o subjektu izriče njegove odredbe. Subjekt je u tom smislu mirujuće sebstvo kojemu se vraća ono predciranano. Naprotiv takvom shvaćanju, za Hegela je supstancija živo kretanje koje samo sebe iz sebe postavlja. Supstancija se uspostavlja u kretanju kao živa supstancija, stoga je supstancija u tom kretanju subjekt; ne nešto statično kao što je to supstancija shvaćena u Spinoze, nego se u kretanju supstancije izriče živa istina stvari. Supstancija kao nositelj same sebe postavlja se u posredovanju (*Vermittlung*) u kojemu ona postaje sebi drugo kroz sebe samu. To postavljanje sebe u drugome snaga je razuma kao momenta kretanja. Pojam *Ver-stand* ima značenje postavljanja, odnosno razum se u tom kretanju pokazuje kao čista jednostavna negativnost. Prvotno postavljanje pomak je čiste neposrednosti, čiste jednostavnosti na način postajanja drugim sebi samome.

Drugi radni dan započeo je Šegedinovim izlaganjem pod naslovom »Razum«. Šegedin je u svom izlaganju najprije naglasio da Hegel supstanciju postavlja suprotno tradicionalnim određenjima *hypokeimenon*, *ousia*, *substantia*; za Hegela je supstancija subjekt, a sav

sadržaj je njezina vlastita refleksija u sebe. Znanost je također svojevršno kretanje, odnosno egzistencija istine. Istine, kako to ističe Šegedin, ne može biti izvan znanstvenog sistema. Upravo iz tog razloga istina mora imati svoje ozbiljenje putem znanja. Znanje je jedini vid istinske zbilje same. Znanje po sebi je neposrednost, supstancijalnost, zbivanje pak znanja odvija se u refleksiji posredstvom vlastitoga duha. Ono neposredno samo još nije nešto što se posredovalo i u tom smislu se u kontekstu onog neposrednog, odnosno po sebi jesuće supstancije ne može govoriti o znanju. Posredovanje u onome biti-drugim pak, taj produktivni nemir samonegacija je supstancije, u kojoj negaciji se putem drugoga ona ponovno vraća u sebe, u neposrednu jednakost sa sobom. Uzgibanost supstancije, ta čista jednostavna negativnost za Hegela jest subjekt. Samoposredovanje se pokazuje kao subjektivnost subjekta. Razum kao snaga momenta razlaganja i sam je produktivna samonegacija. U momentu samonegacije, u razlaganju predmeta na izvorne elemente, u toj eksplicaciji snage razuma, javlja se duh kao sebstvo, odnosno duh kao kretanje svijesti. Samo to kretanje put je od neznanstvenosti do znanstvenosti. U refleksiji duh spoznaje sebe sama i u tom momentu samosvijesti predmet postaje znanjem. Za znanje se ono drugo pojavljuje kao predmet te se u tom kontekstu može govoriti o izvanjštenju onog spoznatljivog. U samoj snazi razuma, u tom izvanjštenju mnoštva, sadržana je i narav koja teži jedinstvu, narav koja hoće ukinuti razliku znanja i bitka i uzdići se do pojma, što je i svrha same *Fenomenologije duha*. Ona ima zadaću da se kroz sve ono što se sviješću dade iskusiti, sva ona pojavnost koja se javlja kao istinita i neistinita, ukine kao prividna i dovede do istinskoga znanja, odnosno pojma.

Nakon Šegedinova izlaganja uslijedilo je izlaganje Ozrena Žuneca pod naslovom »Duh i pojam«. U izlaganju Žunec je nastojao približiti pojam onog umskog u razlici spram snage razuma. Žunec naglašava da Hegel, kako se to može vidjeti iz prethodnih izlaganja, stavlja naglasak na kretanje, a ne na svrhu, zbog toga što je za Hegela postajanje jednako bitno kao i rezultat. Duh je ono apsolutno, koje u Hegela nije shvaćeno kao odriješenost, odvezanost (*absolvere*) od svega, nego kao dovršenost, savršenost, a što se kod Hegela mora misliti kao postajanje svjesnim sebe u cjelini svijeta. Istinska je snaga duha upravo u tome da se u onome biti-drugim može zadržati i ostati duhom. U pojmu predmeta mišljenje postaje zbiljsko; u onom bitnom, unutrašnjem, vlastitom sebstvu predmeta duh spoznaje sebe. Taj sebeznajući duh nije ništa drugo doli znanost sama. U tom nemiru, u

tom kretanju duha kroz posredovanje odvija se izlaženje duha iz sebe i ponovno vraćanje u sebe. U *Znanosti logike* Hegel navodi tri momenta logike koji su ujedno i tri momenta kretanja duha. Prvi moment je ono apstraktno. U početku je ono apsolutno (bitak) samo čisti pojam (*an sich*). Drugi moment je negacija početnih određenja, odnosno dijalektički ili negativno-umski moment. Ovdje je bitak ništa (skepticiizam, puko vanjsko proturječje). No negacija je vlastita istinska narav stvari ili imanentno izvođenje razumskih određenja, odnosno samoukidanje u drugome (*für sich*). To je pokrećuća duša znanosti – dijalektika. Treći moment je spekulativan ili pozitivno-umski. Negiranjem same negacije (smrti), samog onog imanentnog izlaženja dolazi se do pojma. Život duha sastoji se upravo u tome da u toj drugosti pronalazi sebe suočavajući se s onim najstrahovitijim. Ono suprotno se pritom ne odbacuje, nego se zadržava i nadi-lazi (*Aufhebung*). Kroz posredovanje, duh se vraća samome sebi, ali ne više kao apsolutni bitak (*an sich*), nego kao sebe znajući duh (*an sich und für sich*).

Izlaganjem Igora Mikecina pod naslovom »Spekulativna rečenica« započeo je zadnji radni dan prvoga dijela Škole. Mikecin je temu svojega izlaganja započeo pitanjima: »Koja forma rečenice odgovara spekulativnoj filozofiji?« te »U kojem smislu se spekulativna istina može jezično prikazati?«. Odgovori na ta pitanja ujedno su i Hegelova kritika takozvane obične forme rečenice. Ustrojstvo rečenice Hegel shvaća kao ustrojstvo suda, koji nije ništa drugo doli rečenica uzeta kao iskaz mišljenja. Obična forma rečenice odgovara naravi razuma i njegovoj moći predstavljanja, koje ima svoju materijalnu i formalnu stranu. Materijalno mišljenje je svijest podvrgnuta sadržaju mišljenja, dok formalno ili rezonirajuće mišljenje, za razliku od materijalnog ne poštuje sadržaj jer posjeduje svojevrstnu slobodu spram njega. Negativno odnošenje spram sadržaja Hegel naziva taštinom (*Eitelkeit*). Za razliku od materijalnog i formalnog mišljenja Hegel postavlja spekulativno mišljenje koje se upušta u navlastito kretanje samoga sadržaja te ga slobodno promatra. Spekulativni način mišljenja odgovara poimajućem mišljenju (*das begreifende Denken*). U razumskom mišljenju supstrat je mirujući subjekt. On je osnova suda dok se predikat shvaća kao nešto slučajno. Predmet pak spekulativnoga mišljenja nije subjekt kao supstrat, nego kao pojam, kao već spomenuto samokretanje pojma. Spekulativna rečenica za Hegela ima zadaću razoriti formu rezonirajuće rečenice. Subjekt pritom više nije podloga (*substratum*), nego prelazi u sva svoja određenja, odnosno predikate i u njima se ukida, dok

predikat dobiva supstancijalno određenje. Na taj način spekulativno kretanje samo postaje pravim sadržajem spekulativne rečenice, a ne više izvanjska određenja subjekta kao u rezonirajućem sudu. Ovo kretanje pojma odvija se pomicanjem supstancijaliteta prema predikatu, subjekt pritom nestaje kao puka mirujuća podloga, a na mjesto subjekta dolazi znajuće Ja samo. No u tom kretanju prema predikatu zbiva se protuudar (*Gegenstoß*) u spekulativnoj rečenici, koji kretanje vraća s predikata natrag na subjekt i time dopijeva do identiteta subjekta i predikata, u kojem je subjekt ujedno pojmljen kao supstancija.

Završno izlaganje prvoga dijela Škole održao je Damir Barbarić pod naslovom »Kretanje apsolutnog duha«. U svom izlaganju Barbarić je u kontekstu kretanja apsolutnog duha nastojao približiti svrhu filozofije navodeći da je samosvrha filozofije izricanje istine u punoj slobodi duha. Tek kada se svijest odvoji od proizvoljnih, posebnih svrha, tek tada nastupa sloboda. U tom odvajanju od svega što je nebitno i slučajno svijest nastoji iz pojedinačnosti dohvatiti ono opće i bitno. Predočavanje daje podlogu na koju se nanosi sve osjetilima dohvaćeno, a podloga svega toga samo su predrasude. Filozofijom se ukidaju sve te točke i oslonci za koje se svijest hoće čvrsto držati te u mišljenju nastoji »uzgibati hipoteze«. Velika je prednost imati oslonce, kako bi se u osnovi znalo što je pravo, a što krivo, no takva pravila koja nam daje razum filozofiji su nedovoljna. Odvažiti se, biti hrabar, bitni je karakter *ethosa* u kojem se filozofira. Odvažnost istinskoga filozofa očituje se u nastojanju da se izgubi čvrsti oslonac i da se napuste sve ograničene predodžbe o istini, pravu, prirodni, bogu i svemu onome što nam je nekako poznato i vrijedno. Odluka da se filozofira jest upuštanje u čisto spekulativno mišljenje u kojemu se ostaje lebdjeti u čistome nemiru života. U tim trenucima, kada se gubi sve poznato, a ono nepoznato je u strogom smislu riječi nerazumljivo, nastaje jeza i nesigurnost. Upuštanjem u sadržaj mišljenja dolazi se do gospodstva nad sadržajem, koje dopušta sadržaju njegovo navlastito kretanje.

Nakon pojedinačnih izlaganja i tumačenja osnovnih pojmova iz »Predgovora«, uslijedila je dvodnevna detaljna analiza teksta, te završna rasprava. Izlagači su tako najprije obuhvatili i izložili osnovne momente kretanja duha koje su potom produbili i razjasnili interpretacijom i temeljitom analizom teksta.

Denis Novko

25. Dani Frane Petrića, Simpozij »Jezik i spoznaja«

U Gradu Cresu je od 25. rujna do 1. listopada 2016. godine održana dvadeset peta interdisciplinarna međunarodna znanstveno-kulturna manifestacija *Dani Frane Petrića*. U okviru manifestacije, uz simpozij sa stalnom temom »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu«, održan je i simpozij s glavnom temom »Jezik i spoznaja«, te završna aktivnost projekta popularizacije znanosti »Znanstveni inkubator: trening za znanstvena istraživanja«, kojim se učenicima osnovnih i srednjih škola nastoji približiti način rada na znanstvenim istraživanjima. Uz znanstveni dio simpozija, tijekom manifestacije održane su i popratne aktivnosti u obliku javnih predavanja, predstavljanja knjiga, a prigodnim programom obilježena je i *Europska noć istraživača*, koja se obilježava 30. rujna u mnogim europskim gradovima.

Ovogodišnja tema simpozija »Jezik i spoznaja« usmjerila se na pitanja vezana uz odnos jezika i mišljenja. Jezik je kao predmet razmatranja oduvijek bio prisutan unutar različitih filozofijskih disciplina, a odnos jezika i mišljenja bilo je tema velikog broja rasprava koje su se odvijale u filozofiji, što je u kasnijim razdobljima dovelo do razvoja filozofije jezika kao zasebne filozofijske discipline, a potom i do nastanka i razvoja lingvistike kao zasebne znanosti. U 20. stoljeća pitanje jezika postalo je središnje pitanje filozofije, a ono je uz paralelni razvoj moderne lingvistike također postalo i predmetom mnogih drugih modernih znanosti. Pitanja kao što su: Je li jezik samo sredstvo mišljenja kojim se mišljenje izražava i priopćava? U kojoj mjeri jezik utječe na mišljenje? Je li mišljenje neodvojivo od jezika i uvjetuje li jezik način mišljenja? Je li jezik samo skup znakova kojima se sporazumijevamo ili on ima neku izvorniju ulogu?, samo su neka od još uvijek aktualnih pitanja. Razvojem modernih znanosti koje se bave jezikom, otvara se mogućnost interdisciplinarnog pristupa tim pitanjima. Jedan od ciljeva simpozija bio je stoga na filozofijski način propitati zajedničke točke znanstvenog i filozofijskog pristupa problematici jezika i spoznaje, te s filozofijskog stajališta rasvijetliti pojmovni okvir znanstvenoga razumijevanja jezika.

Na simpozijском dijelu sudjelovalo je sveukupno 49 izlagača iz osam država: Bosne i Hercegovine, Finske, Kanade, Njemačke, Slovenije, Srbije, Velike Britanije i Hrvatske. Na samom simpoziju »Jezik i spoznaja« izloženo je 48 referata na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku u dvije paralelne sekcije.

Na otvaranju simpozija sudionicima su se pozdravnim govorima obratili predsjednik Pro-

gramskog odbora simpozija Igor Mikecin, predsjednik Organizacijskog odbora Zdravko Radman, gradonačelnik Grada Cresa Kristijan Jurjako, te Mirjana Parat – direktorica hotela Kimen.

Plenarno izlaganje na engleskom jeziku održali su profesor lingvistike Klaus-Uwe Panther i Linda Louise Thornburg pod naslovom »Kognitivna lingvistika: pogled iznutra i izvana«, u kojem su se zalagali za rašireniju razmjenu ideja između kognitivnih lingvista i filozofa jezika, odnosno učenjaka koji rade u poljima teorije govornih akata i novogriceovske pragmatike. U izlaganju su se usredotočili na tri temeljna načela kognitivne lingvistike: 1. opće kognitivne moći i mehanizmi učenja dostaju da se objasni stjecanje ljudskoga jezika (tj. ljudskih jezika), 2. semiotički značaj jezika vrijedi ne samo za pojedine riječi nego i za gramatičke konstrukcije koje kodiraju manje ili više apstraktna značenja i komunikacijske funkcije, 3. kognitivna lingvistika pridaje figurativnim značenjima, a napose *metafori* i *metonimiji* znatnu ulogu u konstrukciji značenja. Većina načela kognitivne lingvistike nije kompatibilna s teorijom generativne gramatike Noama Chomskog i njenim novijim ograncima. Uslijedila su izlaganja u dvije paralelne sekcije kroz dva bloka na engleskom i hrvatskom jeziku. Na kraju radnoga dana predstavljena su recentna izdanja. Predstavljeno je osam knjiga: Ivana Zagorac, Bruno Čurko (ur.), *Perspektive filozofije*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2016.; Matko Globačnik, *Izazov skepticizma. Utjecaj Humeove metafizike i moralne filozofije u Europi 18. stoljeća*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2016.; Ljudevit Fran Ježić, *Razvoj Fichteova jenskoga sustava transcendentne filozofije u kontekstu pokantovskih rasprava*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2016.; Ivan Dodlek, *Dijaloški karakter umjetničkog djela*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2016.; Pavao Vuk-Pavlović, *Filozofija odgoja*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2016.; Pavao Vuk-Pavlović, *Prijevodni*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2016.; Predrag Finci, *O kolodvoru i putniku*, Rabić, Sarajevo, 2015.; te Predrag Finci, *Kratka, a tužna povijest uma*, Rabić, Sarajevo, 2016.

Drugi radni dan započeo je s izlaganjima u jutarnjem terminu u dvije paralelne sekcije kroz dva bloka na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku. Nakon izlaganja, organiziran je obilazak kulturnih znamenitosti u okolici Grada Cresa. U večernjim satima svečano je obilježena 25. obljetnica *Dana Frane Petrića*. Svojim izlaganjima na engleskom jeziku večer su upriличili: Pavo Barišić s temom »Četvrt stoljeća *Dana Frane Petrića*«;

Bruno Ćurko »Frane Petrić na *Danima Frane Petrića*«; te Mislav Ježić »O pokretanju *Dana Frane Petrića*«.

Zadnjeg dana simpozija, izlaganja su se odvijala u jutarnjim satima u jednoj sekciji kroz dva bloka na hrvatskome jeziku. Za kraj simpozija održano je plenarno izlaganje Mislava Ježića na engleskom jeziku, pod naslovom »Jezik i spoznaja: neka filozofska i jezikoslovna razmatranja.« Nakon izlaganja uslijedila je završna rasprava i zatvaranje simpozija.

Simpozij »Jezik i spoznaja« obuhvatio je velik broj tema iz različitih filozofijskih disciplina kao što su epistemologija, etika, estetika i logika. Biljana Radovanović u svom je izlaganju govorila o odnosu jezičnog i epistemološkog relativizma kod Feyerabenda, dok je Anita Dremel u svom izlaganju »Velike razdjelnice nečistoga uma od epistemologije do diskursa«, prikazala uzroke krizne recepcije jezičnoga obrata u sociološkoj teoriji. O odnosu bioetike i jezika govorili su Luka Perušić u izlaganju »Valjana analiza fenomena i uloga integrativne bioetike u podupiranju jezične raznolikosti«, te Hrvoje Jurić koji je u svom izlaganju »'Jezični inženjering' i bioetički problemi« nastojao pokazati da se zbog nereflektirane upotrebe određenih riječi, termina i pojmova, u suvremenim bioetičkim raspravama sukobljavaju različiti stavovi koji se često prikazuju kao nepomirljivi, što otežava otvoreni dijalog. Blok namijenjen estetičkim temama sadržavao je niz interdisciplinarnih izlaganja. U izlaganju »Jezik i spoznaja: filozofski 'jasno' ili književno 'gusto'?«, Iris Vidmar nastojala je pokazati neutemeljenost opreke između jasnog i preciznog jezika filozofije nasuprot semantički gustom jeziku književnosti, odnosno opreke između filozofije kao domene istine i književnosti kao domene obmane, dok se Vesna Maričić u svom izlaganju nastojala usmjeriti na problematiku jezika i spoznaje u teatru iz perspektive Denisa Diderota i Bertolta Brechta. O raznovrsnosti tema svjedoči činjenica da su u izlaganjima bila zastupljena gotovo sva razdoblja povijesti filozofije, od antičke filozofije, filozofije srednjega vijeka, prosvjetiteljstva, klasičnog njemačkog idealizma, pa sve do moderne filozofije. Posebno treba istaknuti veliki broj izlaganja koja su se bavila pitanjem jezika i spoznaje u istočnjačkoj filozofiji. Rusmir Šadić u svom izlaganju »Principi epistemologije u kasnijoj islamskoj filozofiji« prikazao je relevantnost kasnije islamske filozofije na primjeru doktrine sjedinjenja spoznavatelja i predmeta spoznavanja, te na primjeru ideje uprisutnjenoga znanja. U svom izlaganju »O paralelizmu gramatičke analize rečenice i analize spoznajnoga procesa u indijskoj filozofiji«, Goran Kardaš je

predstavio Pāninijevu »metajezičnu« analizu sintaktičkih odnosa u rečenici, te je nastojao pokazati na koji način su indijski filozofi realističkoga smjera (nyāya) implicitno i eksplicitno primjenjivali taj tip gramatičke analize na tumačenje konstitucije spoznajnoga procesa. Ivana Buljan je u svom izlaganju »Neki aspekti starokineskoga jezika i odlike klasične kineske misli: irealne pogodbene rečenice i protučinjenično mišljenje«, razmatrala odnos između gramatičkih struktura starokineskoga jezika i protučinjeničnoga mišljenja u klasičnome kineskom diskursu. Tema simpozija također je privukla i izlagače koji su pitanja vezana uz jezik, uz već navedena znanstvena polja poput lingvistike, sociologije i književnosti, doveli u vezu i s nekim drugim znanstvenim poljima. Tako je u svom izlaganju »Izričit epistemološki utjecaj Ernsta Macha u Einsteinovu članku u *Annalen der Physik* 49 (1916)«, Tomislav Petković nastojao pokazati uzlet epistemologije koji su izveli Ernst Mach i Albert Einstein u proširenju Newtonove teorije mehanike i klasične slike svemira. Budući da je simpozij privukao velik broj izlagača, bilo bi teško prikazati sva izlaganja, pa se u ovom prikazu usmjerilo samo na pojedina izlaganja koja ukazuju na veliku raznolikost izloženih tema.

Završno možemo kazati da je ovogodišnji simpozij »Jezik i spoznaja« svojom temom privukao izlagače iz različitih znanstvenih polja te je svojom raznolikošću obuhvatio različite filozofijske discipline. Zaključujemo da je simpozij sa svojim izlaganjima ispunio zadaću da s filozofijskog stajališta rasvijetli pojmovni okvir znanstvenoga razumijevanja jezika te je na taj način ukazao na probleme koji se javljaju u susretu filozofijskog i znanstvenog pristupa problematici jezika i spoznaje.

Denis Novko

25. Dani Frane Petrića, Simpozij »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu«

Od 25. rujna do 1. listopada 2016. godine u gradu Cresu održani su 25. *Dani Frane Petrića*. Sastojali su se od glavne teme »Jezik i spoznaja« (od 25. do 28. rujna), stalne teme »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu« (od 28. rujna do 1. listopada) te projekta koji se odnosio na popularizaciju znanosti, a bio je naslovljen »4. Znanstveni inkubator: Trening

za znanstvena istraživanja« (od 29. rujna do 1. listopada).

Uoči održavanja jubilarnih 25. Dana Frane Petrića objavljena je knjžica sažetaka, koju su u izdanju Hrvatskog filozofskog društva uredili Krešimir Babel, Pavo Barišić i Mira Matijević. U njoj su otisnute dvije uvodne studije. Igor Mikecin, koji je bio predsjednik Programskog odbora simpozija »Jezik i spoznaja«, napisao je studiju »Jezik i spoznaja« (»Language and cognition«, str. 11–16), dok je Pavo Barišić, koji je bio predsjednik Programskog odbora simpozija »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu«, napisao studiju »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu« (»Croatian Philosophy in Interaction and Context«, str. 17–23). U knjžici su otisnuti program i sažeci simpozija »Jezik i spoznaja« (str. 27–35 i str. 51–100), zatim simpozija »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu« (str. 37–43 i str. 101–140), kao i »4. Znanstvenog inkubatora« (str. 45–47 i str. 155–177).

Ovaj prikaz odnosit će se na simpozij »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu«. Taj simpozij sastojao se od triju tematskih cjelina: od cjeline »S Petrićem u žarištu«, od cjeline »Pavao Vuk-Pavlović – povodom 40. obljetnice smrti« i od cjeline »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu«. U sklopu tog simpozija održano je 26 izlaganja. Iz uvodne studije Pave Barišića doznajemo da je glavna zadaća simpozija bila »poticati proučavanje, izlagati rezultate istraživanja i promicati objavljivanje djela iz područja cjelokupne povijesti hrvatske filozofije«, pri čemu je Barišić izdvojio život, djelo i recepciju stvaralaštva Frane Petrića (str. 17).

Simpozij »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu« otvoren je pozdravnim govorima. Prisutnima se najprije obratio Pavo Barišić, predsjednik Programskog odbora simpozija, zatim Bruno Ćurko, tajnik simpozija, onda Kristijan Jurajko, gradonačelnik grada Cresa, te Mirjana Parat, direktorica hotela *Kimen*. Rad simpozija započeo je izlaganjima koja su se odnosila na cjelinu »Pavao Vuk-Pavlović – povodom 40. obljetnice smrti«. Uvodno predavanje održao je Mislav Ježić (Zagreb). Naslovio ga je »Pavao Vuk-Pavlović: filozofije i svjetovi«. U njemu je naglasio da je Vuk-Pavlović u svojim djelima promišljao o razlozima zbog kojih u filozofiji nalazimo brojne filozofeme, a ne jedinstvenu filozofiju, zbog čega se nameće pitanje o valjanosti temelja filozofije. Usprkos tome, Vuk-Pavlović nije smatrao da filozofija nije realna, štoviše, smatrao je da je jedna od najsvjesnijih ljudskih znanosti.

Nakon uvodnog predavanja uslijedila je prva sesija. Započela ju je Iris Tićac (Zadar) s izla-

ganjem »*Etika svijeta života*«, pluralnost posebnih svjetova i poziv filozofa: Marija Brida, Pavao Vuk-Pavlović, Edmund Husserl«. U njemu je ukazala na poveznicu Bridine, Vuk-Pavlovićeve i Husserlove fenomenološke misli, poručivši da je njihova fenomenologija nerijetko bila etički orijentirana. Ivana Zagorac (Zagreb) održala je izlaganje pod naslovom »O ljubavi u odgoju. Vuk-Pavlovićeva kritika Maxa Schelera«. Iz njega smo doznali da je Vuk-Pavlović smatrao da je ljubav nužna sastavnica odgojnog procesa, a da o Vuk-Pavlovićevu razumijevanju ljubavi dragocjene podatke pruža njegova kritika Schelerove analize simpatije. Uslijedilo je izlaganje Željke Metesi Deronjić (Zagreb), koje je bilo naslovljeno »Pavao Vuk-Pavlović o ulozi estetike i umjetnosti u odgoju *ličnosti*«. Kada je analizirala Vuk-Pavlovićeve stavove, Metesi Deronjić pozvala se na njegov spis *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne socijalne pedagogike*, pri čemu je zaključila da su stavovi iz tog spisa od presudne važnosti za razumijevanje kasnije Vuk-Pavlovićeve misli. Prvu sesiju zaključio je Pavo Barišić (Zagreb/Split). Naslov njegova izlaganja bio je »Filozofija kulture Pavla Vuk-Pavlovića s posebnim pogledom na politiku«. Barišić je izvijestio da Vuk-Pavlović nije eksplicitno pisao o politici, ali da njegova djela donose brojna promišljanja i razmatranja o politici, a koja svoje polazište imaju u sistematiziranju filozofije kulture u kojoj su prikazani odnosi filozofije i vlasti te politike i odgoja.

Drugu sesiju otvorio je Demian Papo (Osijek), koji je održao izlaganje »Vuk-Pavlovićevo razumijevanje Lockeove filozofske misli«. U njemu se usmjerio na Vuk-Pavlovićevo tumačenje Lockeovih zapisa o spoznajnoj teoriji, filozofiji odgoja i filozofiji politike, pri čemu je uputio na naslove djela i na pozicije u kojima se Vuk-Pavlović očitovao o Lockeovoj misli. Davor Balić (Osijek) imao je izlaganje naslovljeno »Vuk-Pavlovićevi zapisi o Kantu i njegovu nauku«. Iz tog izlaganja doznali smo da je Vuk-Pavlović najbrojnije zapise o Kantu i njegovu nauku izložio u djelima posvećenima spoznaji i spoznajnoj teoriji, u kojima je Kanta nerijetko kritizirao, posebice postavke kojima je odredio »Ding an sich«, pri čemu je bio uvjeren da je upravo Kantov sustav doveo do toga da je sadašnjica sve »izrazitiye anti-metafizična«. Osim toga, iz Balićeva izlaganja doznali smo da se Vuk-Pavlović o Kantu i njegovu nauku očitovao i u djelima povijesno-filozofske, filozofsko-teološke i estetičke naravi. Sesiju je zaključio Radomir Videnović (Niš) izlaganjem »Tumačiti Pavla Vuk-Pavlovića njim samim«, u kojem je naglašeno da se u Vuk-Pavlovića fenomenologija preispituje, jer se nikada u potpunosti ne nadvladava.

Večernji sati bili su posvećeni predstavljanju recentnih publikacija. Najprije su predstavljena dva sveska *Sabranih djela Pavla Vuk-Pavlovića*: svezak naslovljen *Filozofija odgoja*, koji je drugi od ukupno osam otisnutih u *Sabranim djelima*, te svezak naslovljen *Prijevod*, koji je u *Sabranim djelima* otisnut kao sedmi. Oba sveska predstavili su Mislav Ježić, autor predgovora u svesku *Prijevod*, i Ivana Zagorac, koja je, uz Milana Polića, urednica *Sabranih djela Pavla Vuk-Pavlovića*. Potom je uslijedilo predstavljanje publikacije *Juraj Dragišić (Georgius Benignus): život i djela*, koju je tijekom 2016. godine objavio Institut za filozofiju, a koju su uredili Erna Banić-Pajnić, Bruno Ćurko, Mihaela Girardi-Karšulin i Ivica Martinović. Zatim je predstavljen tematski broj šestog godišta časopisa *Almagest*, koji su uredili Aleksandar Petrović i Tomislav Petković. Predstavio ga je Marko Kos, koji je sudionike simpozija izvijestio o obilježjima tematskog broja naslovljenog »Boscovichianism Pure and Simple«. Naposljetku, Mislav Kukoč predstavio je zbornik *Mediteranski korijeni filozofije*, koji je u ožujku 2016. godine objavilo Hrvatsko filozofsko društvo i Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, a uredili su ga Mislav Kukoč i Marita Brčić Kuljiš.

Druga cjelina simpozija »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu«, dakle cjelina »S Petrićem u žarištu«, održana je 30. rujna tijekom prijedopnevnih sati. Sastojala se od četiri izlaganja u kojima su bila obrađena promišljanja Hermana Dalmatina, Jurja Dragišića, Frane Petrića i Jurja Dubrovčanina. U sklopu te cjeline prva je nastupila Erna Banić-Pajnić (Zagreb) s izlaganjem »Konceptija čovjeka u *De essentiis* Hermana Dalmatina«. U njemu je ukazala na važnost spisa *De essentiis*, pri čemu je Hermanovu filozofsku misao prikazala kao odredbenu za razdoblje renesansne filozofije, što se najbolje očituje u renesansnom razumijevanju čovjeka kao mikrokozmosa. Bruno Ćurko (Zadar) održao je izlaganje pod naslovom »Juraj Dragišić u suvremenim enciklopedijama i biografijama«. Iz tog izlaganja doznali smo o učestalosti spominjanja Dragišića u enciklopedijama, biografijama i srodnim im izdanjima objavljenima u razdoblju od 1990. godine do danas. Doznali smo i to da je Dragišić najopširnije i najdetaljnije obrađen u hrvatskim enciklopedijama. Željka Metesi Deronjić (Zagreb) je u izlaganju »Frane Petrić o polusvetome pjesništvu« naglasila da je Petrić pjesnikom smatrao onoga tko ne imitira, jer je predmet pjesništva univerzalan. Cjelinu »S Petrićem u žarištu« zaključila je Mihaela Girardi-Karšulin (Zagreb) izlaganjem »Georgius Raguseius (?–1622): učeni aristotelovac i profesor filozofije u Padovi«.

U njemu je naglašeno da je Juraj Dubrovčanin (Georgius Raguseius) čitav život posvetio aristotelizmu i da je, kao i Antun Medo, nakon renesansnih kritika i dvojbi, Aristotelu nastojao vratiti ugled i slavu.

Najbrojnija izlaganja, njih četrnaest, održana su u sklopu cjeline »Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti«. Ta cjelina zato se i protezala na dva dana: 30. rujna i 1. listopada. Prvo izlaganje imala je Snježana Paušek-Baždar (Zagreb). Naslovlila ga je »Spis Giulia Camilla Delminija o filozofima prirode i transmutaciji tvari«. U njemu je ukazala na Delminijevu podjelu transmutacije: božansku, govornu i prirodnu. Potom je nastupio Hrvoje Potlimbrzović (Osijek), koji je imao izlaganje pod naslovom »Promišljanja Federika Grisogona o spoznajnoj teoriji u spisu *De artificioso modo collegiandi egritudinum*«. Nakon što je naglasio da filozofska sastavnica u Grisogonovim spisima nije istražena primjerenom, Potlimbrzović je ukazao na to da spis *De artificioso modo collegiandi egritudinum* sadrži promišljanja o, primjerice, povezanosti duše i tijela u spoznaji, zatim o spoznaji uzroka u prirodnom znanostima te o primjeni induktivne i deduktivne metode spoznaje. Marita Brčić Kuljiš (Split) imala je izlaganje naslovljeno »O ideji pravednosti u djelu *Monoregija* Ivana Polikarpa Severitanac«. U njemu je prikazala Polikarpovu *Monoregiju*, pri čemu je iz tog djela najdetaljnije obradila filozofiji politike. Vanja Flegar (Zagreb) imala je izlaganje »Hrvatski učenjaci u Dudićevoj korespondenciji«. Iz njega smo doznali o važnosti epistolarne komunikacije tijekom 16. stoljeća, a onda i o Dudićevoj korespondenciji s brojnim hrvatskim učenjacima.

U sklopu cjeline »Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti« izlaganja su 30. rujna održana i tijekom posljedopnevnog. Prvo od njih imao je Igor Škamperle (Ljubljana), a drugo Marin Martinić Jerčić (Zagreb). Naslov Škamperleova izlaganja bio je »Francesco Colonna i Polifilov san. Inicijacijsko putovanje duše«. U njemu je ukazano na važnost tog alegorijskog romana Francesca Colonne, u kojem je Škamperle uočio sadržaje filozofske, mistične i duhovne naravi, ali i prikazao njegov utjecaj na Petrića, kao i na druge hrvatske mislioce. Martinić Jerčić je svoje izlaganje naslovio »*Flaciana* (1563–1574) u digitalnim knjižnicama«. Iz njega smo doznali da je najveći broj Vlačičevih djela tiskan u Baselu i Oberurselu, dok je čak pedeset djela pronađeno u digitalnoj knjižnici Münchener Digitalisierungszentrum.

Posljednjeg dana, dakle 1. listopada, održano je još osam predavanja koja su u sklopu simpozija »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu« pripadala cjelini »Hrvatska filozofija

u prošlosti i sadašnjosti«. U prvim četirima obrađeni su filozofija odgoja, etika te filozofija prakse, a u drugim četirima suvremena filozofija, znanost i bioetika.

Najprije je nastupila Valentina Perišić (Split), koja je svoje izlaganje nasloвила »Filozofija odgoja u djelu *Governo della famiglia* Nikole Vitova Gučetića«. Na temelju prouka Gučetićeve filozofije odgoja, priopćila je da su na njegov nauk uvelike utjecali Platon, Aristotel, kao i Benedikt Kotruljević, nakon čega je zaključila da je važnu ulogu u oblikovanju Gučetićeve pristupa odgoju imao i kršćanski nauk. Renata Džaja (Osijek) održala je izlaganje pod naslovom »Etička sastavnica Krležine novele *Domobran Jambreč*«. U njemu je obradila problem ljudskog dostojanstva, ukazala na političke okolnosti te na Krležina promišljanja o obilježjima čovjekova života, čime je poručila da je u noveli zastupljena etička sastavnica, ali i sastavnice koje su odnose na filozofiju politike i filozofiju egzistencije. Potom je nastupio Josip Guć (Podstrana) s izlaganjem »Etika ili revolucija – Camus ili Kangrga«. Nakon što je usporedio različite pristupe etici i revoluciji, Guć je u izlaganju odgovorio na pitanja o međusobnom ukidanju te isključenju etike i revolucije. Naslov izlaganja Anite Lunić (Split) glasio je »Prisutnost filozofije prakse u Sarajevu: prilog mapiranju suvremene filozofije«. Iz tog izlaganja doznali smo rezultate njezina istraživanja o reakcijama, odnosima i rezultatima sarajevskih filozofa, sociologa i psihologa usmjerenih na filozofiju prakse.

Prvo od posljednja četiri izlaganja održali su Tomislav Petković (Zagreb) i Arto Mutanen (Helsinki), a nasloவில் su ga »Jubilarni 25. Dani Frane Petrića: Na sučeljima filozofskih osnova i modernih otkrića u znanosti i tehnologiji«. U njemu su sagledali razvoj i rast Dana Frane Petrića, te prikazali djelovanje i kontekst dosadašnjih simpozija. Potom je nastupio Mislav Kukoč (Split) s izlaganjem »Mediterranski korijeni hrvatske filozofije«. Osim što je ukazao na razvoj zapadne filozofije i znanosti, Kukoč je izdvojio onaj aspekt mediteranskih korijena koji utemeljuje hrvatsku filozofiju, o čemu svjedoče imena brojnih hrvatskih mislilaca. Uslijedilo je izlaganje Ane Jeličić (Split) pod naslovom »Europeizacija bioetike u okviru integrativne bioetike« u kojem je Jeličić izložila razvojni put bioetike u Hrvatskoj, ali i naglasila da je krajnji cilj integrativne bioetike njezino filozofsko utemeljenje. Posljednje izlaganje održao je Luka Tomašević (Split). Naslovio ga je »Franjevačka integralna ekologija kao podloga enciklike *Laudato si'* s posebnim osvrtom na ekologiju dalmatinskih franjevaca«. Tom prilikom doznali smo da je integralni pristup enciklike

Laudato si' ekološkom problemu zamjetan zato jer je ekologija orijentir i katolicima.

U završnoj raspravi zaključeno je da je ovogodišnji simpozij »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu« bio uspješan po pitanju svih triju cjelina, što su potvrdila brojna izlaganja i širok spektar tema, čime su izlagači uvelike doprinijeli još boljoj istraženosti hrvatske filozofske baštine. Zahvalivši se svim izlagačima na sudjelovanju, simpozij su zatvorili Pavo Barišić i Bruno Čurko.

Renata Džaja

4. Znanstveni inkubator

Četvrtu godinu zaredom u sklopu 25. Dana Frane Petrića, od 29. rujna do 1. listopada 2016. godine održane su završne aktivnosti projekta »Trening za znanstvena istraživanja« koji se odvija u okviru *Znanstvenog inkubatora*, programa popularizacije znanosti koji provodi konzorcij udruga Hrvatsko filozofsko društvo, Hrvatsko bioetičko društvo i Udruga »Mala filozofija«. U završnoj aktivnosti sudjelovali su učenici i mentori Srednje škole Ambroza Haračića iz Malog Lošinja, Srednje škole Ambroza Haračića – Područni ured Cres, Srednje škole Obrovac, te Gimnazije Franje Petrića iz Zadra. I ove je godine središnja aktivnost bila prezentacija rezultata istraživanja koje su tokom godine provodili učenici na temu »Jezik i znanost«, a koja se održala u petak, 30. rujna 2016., u hotelu *Ki-men* u Cresu.

Učenicima Srednje škole Obrovac Ana Benković, Josipa Jurjević, Antonia Mihaljević i Zorica Venuti (mentori: Darko Tokić i Ivana Šegarić) predstavile su istraživanje pod nazivom »Razvoj jezika« u kojemu su dale prikaz recentnih antropoloških istraživanja o nastanku jezika. Zatim su nastupili mladi istraživači iz Srednje škole Ambroza Haračića iz Malog Lošinja Antea Dragoslavić, Emma Maljić, Antonia Manzoni i Marko Vidulić (mentori: Zrinka Jensch, Milica Prole) s temom »Glagoljica, starohrvatski jezik i kultura« u okviru koje su prikazali rezultate istraživanja popisa glagoljske ostavštine na otocima Cresu i Lošinju. Leona Ferlora, Paolo Kaštelan, Vanessa Klimczak i Matej Salković (mentori: Melita Chiole, Ljiljana Filipas, Rozana Perović) iz Srednje škole Ambroza Haračića, Područni ured Cres razmatrali su ulogu matematičke logike u svakodnevnoj komunikaciji u izlaganju pod naslovom »Možda je problem

u komunikaciji«. Nakon njih svoje istraživa-
nje upotrebe dijalekata u sinkronizaciji crta-
nih filmova pod naslovom »Sinkronizacija
crtanih filozofa – politički ili sociolingvistički
problem?« predstavile su učenice Gimnazije
Franje Petrića iz Zadra Tena Ćurko, Karla
Matešić, Ivona Peša i Gabriela Rapan (men-
torica: Antonija Kero).

Uz prisustvovanje na međunarodnom znan-
stvenom simpoziju »Hrvatska filozofija u
interakciji i kontekstu«, koji se paralelno
odvijao u sklopu *Dana Frane Petrića*, bogat
je bio i program drugih aktivnosti u kojima
su učenici sudjelovali u tri dana održavanja
»Treninga za znanstvena istraživanja«. U čet-
vrtak, 29. rujna 2016., održana su dva javna
predavanja i radionica na kojima su sudje-
lovali i građani grada Cresa. Ivana Zagorac
(Zagreb) održala je predavanje pod naslovom
»Znanost, razum i osjećaji« u kojemu je te-
matizirala ulogu osjećaja u znanosti te raz-
matrala odnos razuma i osjećaja u filozofiji.
Zatim su već nagrađivani projekt »Matema-
tika u arhitekturi« predstavili učenici Srednje
škole Ambroza Haračića, Područni ured Cres
Korana Flego, Klara Kučić i Renato Muškar-
din kojim su nastojali istražiti u kojoj mjeri je
matematika prisutna u arhitekturi na primjeru
palače Petris, danas Muzeja Grada Cresa. Na-
kon predavanja radionicu za javnost održao je
Ljudevit Fran Ježić (Zagreb) s temom »Kako
jezici mogu biti srodni?« u kojoj je prisutne
upoznao s plodnom znanstvenom metodom,
ali i s osnovnim zasadama i uvidima genetič-
ke i arealne lingvistike te jezične tipologije.

U petak, 30. rujna 2016. u prijepodnevnim
satima, Bruno Ćurko (Zadar) održao je radio-
nicu za učenike četvrtih razreda Osnovne
škole Frane Petrića pod naslovom »Što je
mudrost?«. U večernjim satima u gradu Cresu
i ove se godine *Znanstveni inkubator* pridru-
žio obilježavanju *Europske noći istraživača*.
Obilježavanje je započelo »Filozofskom ve-
čerom« u kojoj su sudionici vježbali govorničku
improvizaciju u javnome nastupu, a
nastavilo se »Znanstvenom šetnjom po Sret-
nom Gradu« u kojoj su se mladi istraživači
opredijelili za jednog od znanstvenika iz čet-
iriju područja (Ljudevit Fran Ježić (Zagreb)
– lingvistika, Demian Papo (Osijek) – hrvat-
ski znanstvenici, Tomislav Petković (Zagreb)
– prirodne znanosti, Bruno Ćurko (Zadar)
– jezik rock'n'rolla) s kojima su kroz šetnju
razgovarali o specifičnostima njihovog po-
dručja istraživanja te općenito životom znan-
stvenika.

U subotu, 1. listopada 2016., Krešimir Babel
(Zagreb) vodio je radionicu »Istraživati po-
put znanstvenika« u kojoj se, koristeći *online*
igru *Geoguessr*, učenike nastojalo upoznati
s temeljima znanstvene metode, a učenici su
imali priliku primijeniti stečene spoznaje o
znanstvenom načinu mišljenja u natjecanju u
navedenoj igri. Nakon natjecanja sudionicima
su podijeljene diplome te poklon paketi čime
su zatvorene završne aktivnosti ovogodišnjeg
Znanstvenog inkubatora.

Mira Matijević